

BOŽJI ZAKON

Mario Veloso

SAŽETAK

Božji zakon

Zakon kao osnova za pravilno ponašanje u svakom je društvu bitan za dobrobit ljudi. Gledano iz teološkog kuta, zakon postaje još važniji kad se ima u vidu Božji zakon koji obuhvaća božanske zahtjeve prema ljudskim bićima.

S biblijskog gledišta, pod zakonom se često razumije Tora ili Knjiga Zakona, Petoknjžje, za koje se tradicionalno misli da sadrži 613 zapovijedi. No Mojsijeve knjige nemaju monopol na ovaj predmet. Od Postanka pa sve do Otkrivenja Zakon je integralni dio povijesti Izraela, Isusova nauka i Pavlovih poslanica.

Premda u Bibliji nalazimo različite vrste zakona – obredne, građanske, zdravstvene, društvene – Božji zakon nalazi se u središtu koncepta. Dekalog, moralni Zakon, duhovan je i prikazuje Božji karakter. On nadilazi vrijeme i mjesto te tako dijeli trajnost svojeg Autora. Božji zakon treba proučavati vezano uz druge predmete. Dekalog je dio Božjeg Saveza s Njegovim narodom. Za Pavla je Zakon tijesno povezan s milošću. Na kraju, Zakon moramo gledati u svjetlu križa koji je za kršćane središnji događaj u povijesti.

Ovaj članak o Zakonu istražuje značenje, jedinstvenost i trajnost Božjeg zakona. Također razmatra primjenu ove doktrine na svakidašnji kršćanski život i život Crkve adventista sedmoga dana.

Ključne riječi: *Božji-zakon; Tora; Dekalog; Deset-zapovijedi*

SADRŽAJ

- I. Božji zakon u Svetome pismu
  - A. Definicija
    - 1. Riječi za zakon
    - 2. Vrste zakona
  - B. Narav moralnog Zakona
    - 1. Dekalog
    - 2. Zakon je izraz Božjeg karaktera
    - 3. Zakon kao temeljno načelo
  - C. Duhovna narav moralnog Zakona
  - D. Cilj moralnog Zakona
    - 1. Davanje definicija
    - 2. Davanje usmjerenja
  - E. Moralni Zakon i posljednji sud
- II. Vječnost Božjeg moralnog Zakona
  - A. Božji zakon prije Sinaja
    - 1. Deset zapovijedi u Postanku
    - 2. Grijeh prije Sinaja
    - 3. Četvrta zapovijed prije Sinaja
  - B. Deset zapovijedi na Sinaju
    - 1. Jedinstvenost Deset zapovijedi
    - 2. Važnost Deset zapovijedi
    - 3. Obredni zakon
  - C. Deset zapovijedi i Isusov nauk
    - 1. Jednakost deset zapovijedi
    - 2. Trajnost Deset zapovijedi
    - 3. Zapovijed o suboti
  - D. Zakon kod Pavla
    - 1. Pavlovo svetkovanje subote
    - 2. Pavlovo naučavanje o Zakonu
  - E. Zakon u Ivanovim spisima
    - 1. Zakon u Evanđelju po Ivanu
    - 2. Zakon u Ivanovim poslanicama
    - 3. Zakon u Otkrivenju
- III. Zakon i spasenje
  - A. Zakon i Savez
    - 1. Stari Savez
    - 2. Novi Savez
    - 3. Zakon i novi Savez
  - B. Moralni Zakon i milost
    - 1. Nepravilna funkcija Zakona: legalizam
    - 2. Svjedočanstvo prave poslušnosti

C. Zakon i križ

1. Kraj obrednog sustava
2. Križ – potvrda moralnog Zakona

IV. Praktične posljedice po kršćanski život

V. Povijesni pregled

- A. Apostolski oci i apologeti
- B. Srednjovjekovna kretanja
- C. Reformacija
- D. Suvremeni svijet

VI. Literatura

I. Božji zakon u Svetome pismu

A. Definicija

Prije analize značenja izraza “Božji zakon” koji nalazimo u Svetome pismu, potrebno je razmotriti uporabu određenih riječi u ovom konceptu i vrste božanskih zakona.

1. Riječi za zakon

Najuobičajenija riječ u Starome zavjetu za zakon jest hebrejska riječ *tôrâh*, u značenju “smjernica”, “uputa” ili “zakon”. Premda riječ *tôrâh* ima jasno značenje, često se odnosi na sve upute koje je Bog dao svojem narodu (Post 26,5; Izl 16,4; Iz 1,10; 8,20). U Psalmu 119 nalazimo više riječi kojima je opisan Božji zakon (“propisi” [r. 2], “naredbe” [r. 4], “pravila [r. 5], “zapovijedi” [r. 6]) i sve potpadaju pod jedan koncept: *tôrâh*, ukupnost otkrivene Božje volje. U riječ *tôrâh* bili su uključeni moralni, obredni i građanski zakoni Izraela. Budući da je Božji “zakon” bio čitav plan spasenja, Izaija je mogao potvrditi da “otoci žude za njegovom naukom” (Iz 42,4). Petoknjžje, glavni izvor ovih uputa, nazvan je Tora ili Božji zakon (Neh 8,18; 9,3).

Novi zavjet rabi grčku riječ *nomos* za *tôrâh*. Različita značenja riječi *nomos* odražavaju bogato značenje njezinog hebrejskog izvornika. Tako može ukazivati na Sveto pismo kao otkrivenje Božje volje (Iv 15,25), Petoknjžje općenito (Mt 7,12), a ponekad na Dekalog (Jak 2,10-12) ili obredni zakon (Dj 15,1).

2. Vrste zakona

Opsežni pravni materijal u Bibliji obuhvaća sve strane života – zdravlje, prehranu, spolnost, rad, društvo, obrede, vlast i čak odnose s okolišem. Neki od ovih zakona su univerzalni u primjeni, dok su drugi bili primjenjivi samo u određeno vrijeme i na određenim mjestima. Međutim, svi su oni *tôrâh*: božanske upute za Božji narod.

a. Zakoni koji nisu univerzalni. Izraelu su dani neuniverzalni zakoni da ih se drže građani i tuđinci koji žive s njima. Ovi se obredni i građanski zakoni nisu odnosili na one koji nisu pripadali Božjem narodu.

Obredni zakoni bili su propisi kojima se Bog poslužio da pomoću simbola i obredne prakse podučava o planu spasenja. Stari zavjet jasno pokazuje da su ovi zakoni stupili na snagu ubrzo nakon pada u grijeh, kako se to vidi iz izvještaja o Abelu i Kajinu (Post 4,3-7). Nakon izlaska

iz Egipta, obredni su propisi prošireni i zapisani u Levitskom zakoniku u kojem je opisan čitav obredni sustav izraelskog Svetišta i poslije židovskog hrama.

Uspostavljeni obredni sustav ukazivao je na Kristovu savršenu žrtvu na križu. Krist je bio njegov temelj, njegova vijest i njegovo očekivanje, a bio je i izraz vjere u Krista. No taj sustav nije bio savršen jer je bio samo sjena ili simbol stvarne žrtve za grijeh. On nije mogao očistiti grešnike od grijeha. Bio je samo obećanje da će spasenje doći prinosom žrtve Božjeg Janjeta i izraz vjere u to obećanje (Heb 10,1-10).

Građanske zakone Bog je dao izraelskom narodu preko Mojsija da upravljaju životom društvene zajednice. Ovi su zakoni većinom bili primjena univerzalnih načela sadržanih na drugoj ploči Deset zapovijedi, koja su uređivala odnose među ljudima. Temeljno načelo građanskih zakona bilo je pravda u javnoj službi vladara i sudaca kao i pravednost u svim poslovima naroda Saveza (Izl 23,1-9; Pnz 16,18-20; Lev 19,9-18).

b. Univerzalni zakoni. Božje zanimanje za ljude očitovalo se u zakonima koje je dao za sve ljude i koji se mogu primijeniti na sve ljude, a vrijede za sva vremena i u svim prilikama. Primjeri ovih univerzalnih zakona jesu prirodni i zdravstveni zakoni, zakoni o hrani, seksualni zakoni i moralni Zakon Deset zapovijedi. Svi oni imaju značajno mjesto u pravnoj građi Biblije, ali u Deset zapovijedi nalazimo jedinstveni zakon upravljanja moralnim životom svih ljudskih bića u sva vremena i na svim mjestima.

B. Narav moralnog Zakona

Tora je bila središte hebrejskog razmišljanja i načina života. Izraelci nisu mogli razumjeti svoj život ni sebe bez Zakona. Za njih je povijest dosegla vrhunac u Božjem činu davanja Zakona. Ništa nije bilo veće od Zakona jer im ništa drugo nije Boga toliko približilo kao Njegova veličanstvena prisutnost na Sinaju. Osim toga, ovaj Zakon je unaprijed oblikovao povijest Izraela. Dva su čimbenika dovela do toga da je Izrael postao Božji narod: jedan je bio Božji nezasluzeni izbor Izraela (Pnz 4,37; 7,7; 10,15), a drugi Njegovo neusporedivo samootkrivenje čitavom narodu (Izl 20). Sadržaj ovog otkrivenja bio je Zakon. Zato je on istodobno bio božanski dar milosti i izraz Božje volje, pokazatelj Njegovom narodu kako treba živjeti.

Zakon je pokazao da se sam Bog ponudio Izraelu da bude njegov Bog, a njih je izabrao da budu Njegova svojina (Izl 19,4-6). To je bio moralni, etički, društveni i kultni spomenik. No Zakon nije trebao biti spomenik postavljen na nekom vidljivom mjestu; umjesto toga bio je živi spomenik. Premda napisan na kamenu, Bog ga je želio smjestiti u srce svojeg naroda (Ps 37,30.31; Jr 31,33) da bi mogao upravljati životom pojedinca, cijelog naroda i čak cijelog čovječanstva.

Zakon nije bio samo otkrivenje Božje volje i milosti, već i otkrivenje Njegove svetosti. Bog je svoj narod mogao nazvati svetim zato što je sam bio svet (Lev 19,2). Zakon je prikazivao Božji karakter, Njegovu pravednost i savršenstvo, Njegovu dobrotu i istinu (Ps 19,8.9; 119,142.172). Pavao ga je nazvao "duhovnim" (Rim 7,14) i potvrdio: "Stoga, Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra." (r. 12) Svako kršenje Zakona bilo je odvajanje od Boga (Iz 59,2), od Izraela (Izl 12,15.19; Lev 7,20.21.25.27) i od samog života (Izl 28,43; Pnz 18,20). Kršenje je značilo pobunu, otpad i smrt.

Način života koji je Bog prikazao svojim sinovima i kćerima, u stara vremena kao i danas, isti je: istinski moralni život. Čitanje cijelog sadržaja Božje objave – Staroga i Novoga zavjeta podjed-

nako – daje jasniju sliku o tome na koji način Bog želi da živi “sveti narod” i kršćanska Crkva: život koji opisuju riječi kao što su pravednost, pravda, posvećenje, poslušnost, svetost i vjera, život koji slijedi Božja načela iznesena u moralnom Zakonu. Njegov narod treba u svojem životu izgraditi moralni karakter sličan Božjem.

1. Dekalog

Zbog jasnoće i određenosti, Deset zapovijedi je objavljeno u niječnom obliku. Takva je preciznost bila potrebna u ono vrijeme, kao i uvijek, zbog čovjekove sklonosti da krivo tumačeći jasne Božje upute izbjegava svoju obvezu i odgovornost. Kad se radi o Božjoj volji u moralnom pogledu, ne smije biti pogrešnog razumijevanja jer On jedini određuje što je pravo.

Kad je Izraelcima objavio Deset zapovijedi, Bog je ukazao na dvije osnovne pobude: (1) “Ja sam Jahve, Bog tvoj” i (2) „Ja sam vas izveo iz ropstva“ (Izl 20,2; Pnz 5,6). Zatim je objavio Zakon koji je zapisan u Izlasku 20,2-17.

Dekalog (Izl 20,2-17; Pnz 5,6-21) je podijeljen na dva glavna dijela i obuhvaća pet područja. Dva glavna dijela obuhvaćaju sve odnose: s Bogom (prve četiri zapovijedi) i s bližnjima (posljednjih šest). Pet područja zaokupljeno je Bogom, svetošću, obitelji, čovječanstvom i čovjekovim bližnjim.

Prvo područje, dvije prve zapovijedi (Izl 20,3-6), potvrđuje da postoji samo jedan Bog. Odnos s Njim mora biti poseban i izravan. On ne trpi nevjeru i odanost drugim nepostojećim bogovima niti dopušta neki posrednički simbol u bogoštovlju, čak ni lik samoga Boga stvoren ljudskom rukom.

Drugo područje, treća i četvrta zapovijed (rr. 7-11), pokazuje da su Božje ime i subota sveti. Božje se ime mora poštovati i obožavati. Ne može ga se izgovarati uzalud jer ime zamjenjuje samoga Boga, Jedinoga koji zaslužuje klanjanje. Svetost subote poštuje se svetkovanjem dana koji znači svetost u vremenu, ponavljanje svetosti koja sjedinjuje Stvoritelja svemira s upraviteljima stvaranja u činu prihvaćanja i zajedništva. Svetkovanje subote uključuje počivanje od uobičajenih svakidašnjih aktivnosti, klanjanje pravom Stvoritelju-Bogu, poštivanje nepovredivosti stvaranja, obnovu okoliša i zaštitu prava onih koji rade pod našom odgovornošću.

Treće područje, peta i sedma zapovijed (rr. 12.14), potvrđuje svetost obitelji. Treba poštovati oca i majku. Bog isto tako zabranjuje nevjeru vlastitom braku i oskvrnjenje tuđeg braka.

U četvrtom području, šestoj i osmoj zapovijedi (rr. 13.15), čovjek je nepovrediv. Nitko nema pravo uzeti drugome život ili vlasništvo. Ovo obuhvaća lažno svjedočenje na sudu protiv nečijeg života te otimanje ili odgađanje zarađene isplate (vidi Lev 19,13).

U petom području moraju biti zaštićeni pojedinci i društvo jer ih zle riječi i grešne želje mogu uništiti. Bog zabranjuje lažno svjedočenje (Izl 20,16): krivokletstvo, uvrede, tajenje istine ili čak šutnju kad netko neistinito govori o drugome. Bog zabranjuje poželjeti kuću, bračnog druga, slugu, životinje i bilo što drugo što pripada bližnjemu (rr. 16.17).

U moralnom Zakonu od samo deset zapovijedi Bog obuhvaća sve želje i djela ljudske obitelji. Razmišljajući o Božjem zakonu, David je rekao: “Zapovijed tvoja nema granica.” (Ps 119,96) On je jednak Božjoj “riječi” koja “ostaje dovijeka”. Božja svjedočanstva, zakoni, naredbe i propisi su vječni. Psalmist u njima uživa i preko njih mu je Bog dao život (rr. 89-96).

2. Zakon je izraz Božjeg karaktera

Božji zakon, a posebno Deset zapovijedi, odraz su Božjeg karaktera. Dekalog je postojao i postojat će dokle god traje Božji nepromjenjivi karakter. Kao što se Bog ne mijenja (Ps 102,26-28), tako je i Krist isti “jučer i danas i zauvijek će biti isti” (Heb 13,8). Biblijski pisac u Božjem zakonu vidi Božje karakteristike. Poput Boga, “savršen je Zakon Jahvin” i “čista je zapovijed Jahvina” (Ps 19,8,9). Pavao objašnjava: “Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra.” (Rim 7,12) “Zapovijedi su tvoje sve pravedne”, uzvikuje pjesnik (Ps 119,172). Ivan sažima: “Bog je ljubav.” (1 Iv 4,8)

Ivan svoju definiciju iznosi u sklopu objašnjenja suprotnih duhovnih karakteristika antikrista (rr. 1-3). Oni koji su “od Boga”, razlikovat će “istinu” od “zablude” (r. 6). Antikristova zabluda je u tome što ne priznaje Kristovu misiju (r. 3). On “niječe da je Isus Krist” (1 Iv 2,22) i time niječe Oca, jer su Sin i Otac jedno (1 Iv 1,2,3). To je nijekanje zajedništva i poznavanja, uključujući i poznavanje Boga i zajednice Sina. Dok duh zablude prikazuje sotonske sile na djelu, duh istine (1 Iv 4,6) je djelo Svetoga Duha koji vjerom uspostavlja prisnu zajednicu sa Sinom i putem otkrivenja daje pravu spoznaju Boga (r. 13). Oni koji ljube Boga, vršit će Njegovu volju (1 Iv 2,17) i držati Njegove zapovijedi (rr. 3-6).

Poznavanje Boga kao ljubav nije ni teorija ni nagađanje. Ne radi se o ontološkom poznavanju Boga – poznavanju Njegova bića, već spoznaji odnosa – poznavanju Njegovog karaktera. Ova snažna spoznaja određuje način života i moralno ponašanje onoga tko ljubi Boga – on “mora tako živjeti kako je on živio” (r. 6). Ona dovodi do života u skladu s Božjim zapovijedima, stvarima koje su postale nove jer su utemeljene na ljubavi kao stvarnosti (rr. 7.8).

Kad je zapovijed utemeljena na Božjoj ljubavi, ona ne izaziva strah, pa čak ni strah od suda, već “sigurnost” ili “pouzdanje” (*parrësia*). Ovo pouzdanje “na Sudnji dan” (1 Iv 4,17 – JB) uključuje mir u svakidašnjem osuđivanju vlastite savjesti (1 Iv 3,21) i sigurnost na posljednjem sudu pri Kristovom dolasku (1 Iv 2,28). Moralni Zakon određuje način života pravog kršćanina zato što je izraz Božjeg karaktera ljubavi, “jer kakav je on, takvi smo i mi u ovome svijetu” (1 Iv 4,17).

Kad nije bilo grijeha, svemirom je vladalo načelo ljubavi. Svako je stvorenje ljubilo Boga kao Stvoritelja i druge kao sebe samog. Zato je Gospodin na pitanje zakonika: “Učitelju, koja je najveća zapovijed u Zakonu?” odgovorio: “Ljubi Gospodina Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameti svojom! To je najveća i prva zapovijed. Druga je to jednaka: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!” (Mt 22,37-40)

3. Zakon kao temeljno načelo

Ljubav je temeljno načelo moralnog Zakona. Ovo je jasno prikazano u Starome kao i u Novome zavjetu. Da bismo ovo pokazali, bit će dovoljno navesti Isusove i Pavlove riječi.

Nakon Isusova odgovora na važna pitanja o odnosu Izraela prema Rimskom Carstvu i istinitosti Pisma i Božje sile da uskrisuje mrtve, jedan od književnika, priznajući da je Isus dobro odgovorio, zanimao se za temeljno načelo Zakona. Njegovo je pitanje glasilo: “Koja je prva od svih zapovijedi?” (Mk 12,28)

Za temeljno načelo Zakona Isus ga je uputio na Ponovljeni zakon 6,4 – ulomak u kojem se nalazi Izraelova lozinka tijekom cijele njegove povijesti. Naglasio je jasnu razliku između pravo- ga Boga i mnoštva bogova u drugih naroda. Prva zapovijed o jedinome Bogu bila je zapovijed

ljubavi. "Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom pameti svojom i svom snagom svojom!" (Mk 12,30) Zatim je objavio da je druga zapovijed, koju je citirao iz Levitskog zakonika 19,18, u kategoriji prve: "Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!" Temeljno načelo Zakona nije u čovjeku, već izvan njega. To je jedinstvena narav Boga ljubavi koji istu vrstu ljubavi traži od svih svojih stvorenja. To je ona prava ljubav koja ljubi Boga iznad svega, a bližnjega kao sebe samog. Ljubav prožima i prvu i drugu zapovijed Zakona; ona je temeljno načelo obiju ploča Deset zapovijedi.

Književnik je reagirao emocionalno i razumno. "Dobro, učitelju", oduševljeno je odgovorio. A onda je Isusov nauk ocijenio razumom: "Rekao si prema istini." (r. 32) Kad se čovjekovi osjećaji i razum slože s Božjim moralnim načelima, posljedica je mudrost i duhovno iskustvo sukladno Božjem kraljevstvu. Marko ovaj događaj završava riječima: "Videći da pametno odgovori, reče mu Isus: 'Nisi daleko od kraljevstva Božjeg.'" (r. 34)

Imajući jasno razumijevanje moralnog Zakona kao zapovijedi ljubavi, sada dolazimo do načina na koji se Zakon ispunjava: "Nikomu ništa ne budite dužni, osim da ljubite jedan drugoga, jer tko ljubi bližnjega, ispunio je Zakon." (Rim 13,8) Ljubiti bližnjega trajno je stanje, stalna moralna obveza. Ovo vrijedi za sve Božje zapovijedi budući da je svaka "sadržana u ovoj riječi: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!'" (r. 9).

Misao da kršćanin koji ljubi ispunjava Zakon – "ljubav je ispunjeni Zakon" (r. 10) – ne ukida nijednu od Deset zapovijedi. Naprotiv, to je sveobuhvatni koncept. Božja nakana i cilj svake pojedine zapovijedi jest ljubav. Čitav je Zakon neusklađiv sa sebičnošću, stoga ga je nemoguće savršeno vršiti samo vanjskim pristankom. Prava poslušnost mora putem ljubavi proisteći iz srca i duha.

D. Cilj moralnog Zakona

Cilj moralnog Zakona nije rješavanje problema grijeha. To može učiniti samo Kristova žrtva pomirnice koju svaki kršćanin mora prihvatiti vjerom. Bog je svoj Zakon dao zbog definicija – da pokaže kakvo je stvarno stanje u vezi sa životom, Bogom i grijehom. Ostvarujući drugi cilj, Zakon daje smjer u kršćanskom životu i pokazuje način na koji Bog želi da Njegov narod živi u zahvalnosti, vjeri i poslušnosti.

1. Davanje definicija

U Starome zavjetu Zakon je određivao zdravlje svakog pojedinca i cijelog naroda. Deset zapovijedi, kao sažetak Tore, određivale su kakvoću posvećenog života pred Bogom. Subotnja zapovijed, zauzvrat, znak je ispravne svijesti o posvećenju. Sveti Bog posvećuje čovjeka; djela Zakona to ne mogu. "Subote moje morate održavati, jer subota je znak između mene i vas od naraštaja do naraštaja, da budete svjesni da vas ja, Jahve, posvećujem." (Izl 31,13; usp. Ez 20,12)

Ovo je načelo preneseno i u Novi zavjet. Kao božansko samootkrivenje, moralni Zakon određuje Božji karakter. U središtu tog otkrivenja je Kristov križ. Na prvom mjestu je Božja volja. Bog je nepromjenjivi vladar cijelog svemira. Njegov se Zakon ne može mijenjati zato što je Njegova volja savršena. No ona je istodobno dobra i prihvatljiva (Rim 12,2), a On je Bog ljubavi. On nas je toliko volio da je dao svojeg jedinorođenog Sina (Iv 3,16), oživio je naša smrtna tjelesa (Rim 8,11) i dao nam Svetoga Duha da bismo mi, koji se nismo pokoravali Božjem zakonu, snagom Duha mogli ispuniti njegove zahtjeve (rr. 4-8).

Površan način uklanjanja grijeha bio bi ukidanje moralnog Zakona. U tom slučaju ne bi bila potrebna Kristova smrt na križu. No stvarnost raspeća potvrđuje da Bog nije ukinuo moralni Zakon. On i dalje definira grijeh: Je li Zakon grijeh? “Daleko od toga! Ipak, ja sam grijeh upoznao samo po Zakonu.” (Rim 7,7) Zakon definira grijeh kao neposlušnost Bogu, označava ga kao uvredu, a stanje ljudskih bića kao svjesnu pobunu protiv Boga.

Grijeh je bio na svijetu i prije nego što je Boga dao moralni Zakon u pisanom obliku. Adam i Eva bili su neposlušni zapovijedi koju je Bog dao (Rim 5,13.14). Grijeh je već bio definiran jer su poznavali Zakon. Grijeh je neposlušnost Bogu jer spoznaja o grijehu dolazi “po zakonu” (Rim 3,20 – JB).

Zakon je grijeh učinio još grešnijim – “Zakon naknadno dođe da se poveća prekršaj” (Rim 5,20). Grijeh je postao svjestan čin neposlušnosti određenim zapovijedima, i tako su tjelesne sklonosti postale vidljivije (Gal 5,17-19). Čak se i količina grijeha povećala. Dolazak zapovijedi izazvao je grijeh koji je reagirao povećanom aktivnošću (Rim 7,9) proizvodeći više zlih želja (r. 8) i uzrokujući da i dobronamjerne osobe budu zavedene (r. 11). Kao što je učinio kod Eve, Sotona se služi zapovijedu da navede na grijeh dok kuša i kao oruđem osude (Post 3,3).

“Snaga je grijeha u Zakonu.” (1 Kor 15,56) Zakon čini grijeh samovoljnom pobunom protiv Boga. Budući da pruža informaciju o grijehu, svaki grijeh postaje jasan čin grešne volje protiv Boga, čin pobune. Grijeh je pobuna – “bezakonje” ili kršenje Zakona (1 Iv 3,4 – JB) i duhovna pobuna – čin nevjere Bogu odricanjem od Njega (Rim 14,23; Tit 1,15.16).

S obzirom na svojstvo da definira grijeh, Zakon može i osvjedočiti o grijehu. Premda ne osigurava opravdanje (Rim 3,20), već samo srdžbu (Rim 4,15) i osudu, Zakon nas svojom ulogom “čuvara” (“nadziratelja”, JB) dovodi Kristu (Gal 3,22-24). Svrha/svršetak Zakona je Isus Krist “da se opravda svatko tko vjeruje” (Rim 10,4).

Glavna je svrha Zakona potvrditi da Bog, apsolutni vladar čovječanstva, ima pravo na svakoga i vlast da zahtijeva poslušnost – ne samo povremenu, već takvu koja vodi pravednom i svetom životu. Istina je da ljudski rod zbog grijeha više ne može živjeti takvim životom. No Bog je sposoban osigurati i duhovnu snagu potrebnu za opravdanje i posvećenje. Moralni Zakon iznosi mjerila ponašanja prema kojima vjernik treba živjeti u skladu s Bogom i svojim blišnjima.

2. Davanje usmjerenja

Božji zakon pruža upute za život Njegove djece. Način života koji je Bog namijenio ljudskim bićima, zasnovan je na Njegovim namjerama i načelima. Nečije želje ili ideje, ili određeni skup običaja i načina življenja što ga određuje neko društvo, ne mogu biti temelj na kojem će ljudi graditi svoj život. Bog je iznio svoja načela i apsolutna mjerila za život i napisao ih nepogrešivim riječima u Deset zapovijedi. Ovim zapovijedima Bog je naumio donijeti život (Rim 7,10) koji će biti svet, pravedan i dobar (r. 12).

Svet. Budući da je izraz Božje volje, Zakon može biti samo istinit, pravedan i svet. U Rimljanima 7,7-13 Pavao raspravlja o cjelokupnom Zakonu i ističe desetu zapovijed: “Ne poželi!” (Izl 20,17) Ovim citatom Pavao potvrđuje da načela i apsolutna mjerila Zakona upravljaju cijelim čovjekovim životom, uključujući i postupke i želje.

Pravedan. Budući da je izraz Božje pravednosti, Zakon je mjerilo pravednog života. Kristov život poslušnosti Božjem zakonu pokazuje da nema drugog pravednog puta osim po-

slušnosti Zakonu. Poslušnošću Zakonu Isus je pokazao da je Zakon pravedan i da ga se može vršiti.

Dobar. Postoji samo jedna vrsta moralnog dobra, onog koje dolazi od Boga. Samo On može razlikovati što je dobro, a što nije, razlikovati između dobra i zla. A On to čini pomoću Deset zapovijedi. Poslušnost Zakonu vodi blagoslovu i sreći. "Savršen je Zakon Jahvin – dušu krijepi; pouzdano je Svjedočanstvo Jahvino – neuka uči; prava je naredba Jahvina – srce sladi; čista je zapovijed Jahvina – oči prosvjetljuje; neukaljan je strah Jahvin – ostaje svagda; istiniti su sudovi Jahvini – svi jednako pravedni, dragocjeniji od zlata, od zlata čistoga, sladi od meda, meda samotoka. Sluga tvoj pomno na njih pazi, vrlo brižno on ih čuva." (Ps 19,8-12; r. 12 u prijevodu Ljudevita Rupčića: "I sluga se tvoj prožima njima, u vršenju njihovu velika je dobit.")

E. Moralni Zakon i posljednji sud

Sveto pismo naučava o stvarnosti posljednjeg suda (Mt 12,36-37; Rim 14,10-12; 2 Kor 5,10). Dok se spasenje dobiva vjerom u Kristovu smrt na križu, sud je zasnovan na Zakonu: "Govorite i radite kao ljudi koji imaju biti suđeni po zakonu slobode!" (Jak 2,12) (Vidi Sud.)

Zakon sudi u dvije faze. Onoga koji čini zlo, danas osuđuje za prijestup (r. 9); u budućnosti će ga osuditi kao grešnika (rr. 11.12). Dan suda bit će vrijeme "kazni" (2 Pt 2,9) i "propasti" bezbožnika (2 Pt 3,7). S druge strane, to će biti trenutak izbavljenja i opravdanja onih koji ostaju u Bogu (1 Iv 4,17).

Čovjek može izgubiti slobodu kršenjem Zakona ili uvjerenjem da djela Zakona daju pravednost; tako se ne možemo opravdati (Gal 2,16). Međutim, ropstvo ne dolazi od Zakona; ono je posljedica pokoravanja grijehu (Rim 6,16-19). Jakov prikazuje Dekalog kao "kraljevski Zakon" i "zakon slobode", mjerilo Božjeg posljednjeg suda (Jak 2,8-12). Opravdanje na sudu ne dolazi od dobrih djela, već zahvaljujući milosrđu, jer "milosrđe likuje na sudu" (r. 13 – JB). Mi možemo biti spašeni samo zahvaljujući ljubavi Kristovog milosrđa, ako ga prihvaćamo s vjerom i zahvalnošću.

II. Vječnost Božjeg moralnog Zakona

Budući da je odraz Božjeg karaktera, Zakon je vječan kao i Bog. Stoga njegov autoritet među ljudima nadilazi vrijeme i mjesto. Od Postanka do Otkrivenja Božji je zakon prikazan kao vječan.

A. Božji zakon prije Sinaja

Deset zapovijedi potječe od univerzalnog načela ljubavi koje je vladalo u svemiru prije pojave grijeha. Svih deset zapovijedi, uključujući i četvrtu, možemo naći u razdoblju patrijarha između Adama i Mojsija.

1. Deset zapovijedi u Postanku

Postojanje Zakona podrazumijeva se kao preduvjet za pojavu grijeha. Premda Deset zapovijedi kako ih nalazimo u Izlasku nisu izrijeком spomenute u Postanku, ova načela su temelj čovjekove odgovornosti.

Prva ploča Zakona, koja uređuje odnose između ljudi i Boga, javlja se u više izvještaja. Upute što ih je Jakov dao svojem domu u vezi s pripremom za štovanje Boga u Betelu, pokazuju razumijevanje prve i druge zapovijedi. Jakov ih je pozvao: "Odbacite tuđe kumire koji se nalaze u vašoj sredini; očistite se i preobucite. Idemo gore u Betel; ondje ću načiniti žrtvenik Bogu." (Post 35,2.3)

Treća je zapovijed, koja zabranjuje uzimanje uzalud Božjeg imena, nagoviještena u prilici kad je Abraham tražio da mu se sluga zakune "Jahvom, Bogom neba i Bogom zemlje" da Izaku neće pribaviti ženu između kćeri Kanaanaca (Post 24,3). Eliezerova odluka da ne uzme uzalud Gospodnje ime bilo je dokaz da se Abraham mogao potpuno pouzdati u njega.

Četvrta zapovijed, kojom se traži svetkovanje sedmog dana subote, jasno ukazuje na ono što se dogodilo na kraju tjedna stvaranja. "I sedmoga dana Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini." (Post 2,2.3)

Zapovijedi na drugoj ploči Zakona – koje uređuju međuljudske odnose – također nalazimo u pozadini događaja zapisanih u Postanku. Na petu zapovijed, da djeca trebaju poštovati oca i majku, aludira se u razgovoru što ga je Gospodin vodio s Abrahamom o uništenju Sodome i Gomore. Tu je Abrahamov postupak da "pouči svoju djecu i svoju buduću obitelj kako će hoditi putem Jahvinim, radeći što je dobro i pravedno" pokazao da će "Jahve ostvariti što je Abrahamu obećao" (Post 18,19).

U izvještaju iz Postanka o Kajinovu umorstvu brata Abela ne možemo zanemariti aluziju na šestu zapovijed: "Ne ubij!" (Post 4,8-11) Sedmu zapovijed prepoznajemo u Josipovoj nepopustljivosti prema zavodjenju Potifarove žene. "Pa kako bih ja mogao učiniti tako veliku opačinu i sagriješiti protiv Boga?" (Post 39,9). Kršenje ove zapovijedi jasno je osuđeno u izvještaju o nemoralnom ponašanju stanovnika Sodome (Post 19,1-10).

Osma je zapovijed bila dobro poznata Josipovoj braći kad se na njihovom drugom putovanju u Egipat u Benjaminovoj vreći našla srebrna čaša i novac za žito. Josipova su braća rekla: "Čak i novac koji smo našli u svojim vrećama donijeli smo ti natrag iz zemlje kanaanske. Kako bismo onda mogli ukrasti srebra ili zlata iz kuće tvoga gospodara!" (Post 44,8) Deveta zapovijed, kojom se osuđuje lažno svjedočenje i laž, nalazimo u događaju kad je Jakov lažju i prijevarom uzeo Ezavov blagoslov. Jakov je to razumio kad je majci rekao: "Možda me se moj otac dotakne, te ću u njegovim očima ispasti varalicom i na se svaliti prokletstvo, a ne blagoslov." (Post 27,12) Deseta je zapovijed, koja zabranjuje poželjeti ženu ili imetak blišnjega, nagoviještena u događaju s Abrahamom i faraonom (Post 12,13-20) i Abimelekom i Abrahamom (Post 20,1-10). Kralj je namjeravao uzeti Abrahamovu ženu, a Bog je to spriječio jer je bila udana. Zlo koje sadrži želja vidljivo je i u Jakovljevom lukavom planu da bratu otme pravo prvorodstva i blagoslova (Post 27).

Kao što vidimo, Zakon je bio dobro poznat na početku povijesti čovječanstva. Premda u Postanku ne nalazimo napisanu knjigu Zakona, mnogi događaji ukazuju na primjenu Deset zapovijedi pa stoga moramo prihvatiti činjenicu o njihovom postojanju i univerzalnoj primjeni. Postoji i jasna Božja izjava upućena Abrahamu: "Tvoje ću potomstvo umnožiti kao zvijezde na nebesima i tvome ću potomstvu predati sve ove krajeve, tako da će se tvojim potomstvom blagoslivljati svi narodi zemlje; a to zato što je Abraham slušao moj glas i pokoravao se mojim zapovijedima, mojim zakonima i odredbama!" (Post 26,4.5)

2. Grijeħ prije Sinaja

Jasno je da je grijeh postojao i prije davanja Zakona na Sinaju. Apostol Pavao govori o postojanju i djelovanju Božjeg zakona u to vrijeme: "Naime: još prije zakona bijaše grijeh u svijetu. A grijeh se ne uračunava kad nema zakona." (Rim 5,13) Time je pokazao da je grijeh postojao prije

nego što je Bog na Sinaju napisao Deset zapovijedi na kamene ploče i dao ih Mojsiju. Po svemu sudeći, Zakon je postojao u usmenom obliku.

Pavao iznosi još jedan snažan dokaz u prilog postojanju Zakona prije Sinaja: prisutnost smrti kao posljedice grijeha. Pavao pokazuje da je "smrt vladala od Adama do Mojsija" (r. 14). Grijeh je proistekao od "suda", koji je doveo "k osuđenju" zbog grijeha (r. 16). Da nije bilo Zakona, ne bi bilo ni grijeha, odnosno osude. Upravo se zbog toga ne može nijekati postojanja Zakona od Edena do Sinaja.

3. Četvrta zapovijed prije Sinaja

Izlazak 16 jasno spominje subotnji počinak prije Sinaja, povezan s čudom davanja mane. Bog je objavio: "Učinit ću da vam daždi kruh s neba. Neka narod ide i skuplja svaki dan koliko mu za dan treba. Tako ću ih kušati i vidjeti hoće li se držati mog zakona ili neće." (r. 4) Šestog dana Izraelci su sakupili mane za dva dana jer je u subotu neće naći u polju (r. 25). Kad su neki uporno odlazili sakupljati manu u subotu, Bog im je rekao: "Dokle ćete odbijati da se pokorite mojim zapovijedima i mojim zakonima?" Završetak izvještaja o ovom događaju je jednostavan: "Tako se sedmoga dana narod odmarao." (Izl 16,27-30)

B. Deset zapovijedi na Sinaju

Ako je Deset zapovijedi postojalo prije Sinaja, zašto su bile dane isključivo izraelskom narodu? Deset zapovijedi bile su od Boga dan univerzalni Zakon. One su izražavale moralne vrijednosti koje je Bog očekivao od svake osobe na svijetu. Međutim, izborom Izraela kao svojeg posebnog naroda i uspostavljanjem Saveza s njime, On je ponovio Zakon u obliku Deset zapovijedi kao vodič njihova života, ali sada u pismenom obliku.

Bog je Izraelu dao i druge zakone, građanske i vjerske; međutim, Deset zapovijedi trebale su biti temelj moralnog života Izraelaca. One su bile i jesu izraz Božjeg karaktera i temelj Njegove sveopće vladavine.

1. Jedinstvenost Deset zapovijedi

Jedinstvenost Deset zapovijedi, moralnog sinajskog Zakona, nije u posebnosti njihova sadržaja, već u činjenici da je Dekalog ili "Deset riječi" (ime dano Dekalogu na hebrejskom [Izl 34,28]) sam Bog napisao na kamene ploče i dao Mojsiju.

Zbog jedinstvenih okolnosti u kojima su nastale, Deset zapovijedi imale su u Tori položaj iznad svih drugih izraelskih zakona. Bog ih je dao u najspektakularnijoj božanskoj samoobjavi u cijeloj izraelskoj povijesti. U Deset zapovijedi Bog je proglasio temelj svojeg Saveza s Izraelom. Deset zapovijedi bile su jedini dio Tore objavljen uz munje i gromove s vrha gore (Izl 20,18-20), da bi ih Bog poslje svojim prstom napisao na dvije kamene ploče (Izl 31,18; 34,28; Pnz 4,13; 10,4).

Deset zapovijedi, koje je izgovorio Bog, svaki je Izraelac trebao poštovati u svim prilikama. Na Sinaju je moralni Zakon svemira postao određeni Zakon za Izrael, bez mijenjanja svoje opće naravi. Njegova je univerzalnost ostala netaknuta. Za Izrael je postao temelj svih drugih zakona, od kojih su neki bili ograničeni na posebne prilike i vrijedili za određeno vrijeme. Na primjer, neki su žrtveni zakoni zahtijevali određenu žrtvu samo u vezi s posebnim grijehom, ali su vrijedili samo do dolaska Mesije na kojega su te žrtve ukazivale.

Deset je zapovijedi bilo nešto posebno. Imale su posebno mjesto u Petoknjižju. Bog ih je izgovorio pred narodom. Sam Bog ih je urezao u kamene ploče. Bile su temelj svih drugih zakona. Imale su posebno ime i bile su stavljene u Kovčeg saveza (Izl 40,20; Pnz 10,2-5).

2. Važnost Deset zapovijedi

Važnost Deset zapovijedi nije u njihovom obliku, već božanskom autoritetu od kojeg potječu: Božjoj transcendentnosti, suverenosti i volji. Srž Zakona bila je njegova kolektivna primjena na čitav Izrael, Božji narod, i na svakog pojedinog vjernika, Njegovog sina i kćer. Ovaj poseban odnos davao je Zakonu jedinstvenu zadaću da taj odnos sačuva i održi.

Važnost objave Zakona na Sinaju nije u nabranju pravnih normi, već u veličanstvenoj Božjoj prisutnosti i djelovanju (Izl 19,16-25), blizini Stvoritelja i bliskosti bližnjega. Deset zapovijedi naglašavale su ljubav prema Bogu i prema bližnjemu (Pnz 6,5; 30,15.16). To nije bila samo vanjska ljubav, a niti samo unutarnja. Bila je to stvarna, živa naklonost, ljubav koja je obuhvaćala čitavu osobnost i cjelokupno životno iskustvo.

Zakon traži osobnu odanost, ne nekoj pravnoj instituciji, već samome Bogu. To je najsadržajnije zajednica u kojoj ljudska bića mogu uopće živjeti. Ona se oslanja na Gospodnje milosrđe i ljudskom biću donosi život, radost, oduševljenje, pravdu, pravednost i spasenje (Ps 119,142.156.162.174; Iz 51,4-8).

Prisjećajući se događaja na Sinaju, Mojsije je podsjetio Izrael da je Bog na Horebu s njima sklopio Savez (Pnz 5,1-5). Ovaj je Savez imao Zakon (Pnz 4,44), Deset zapovijedi. Zakon u Ponovljenom zakonu 5,6-21 isti je onaj Zakon iz Izlaska 20. Male razlike u pojedinostima što ih nalazimo u četvrtoj zapovijedi – oslobođenje umjesto stvaranja kao razlog za svetkovanje sedmog dana – nisu bile zamišljene kao proturječnosti, već kao nadopune.

Deset zapovijedi bile su srce Tore. Dane su cijelom čovječanstvu, a posebno Izraelu u posebnom okviru Saveza; odvojene od njega ne bi bile razumljive. Kad bi im se pristupalo kao odvojenom sadržaju, njihova važnost i značenje, kao i Božji cilj s njima, ne bi bili shvaćeni.

Savez je uređivao uzajamne obveze. Narod se obvezao da će slušati Gospodnji glas, čuvati Savez, biti poslušan Gospodnjim zapovijedima. Istodobno se Gospodin obvezao da će narod smatrati svojim posebnom svojinom između svih naroda na svijetu. To će ih učiniti: (1) kraljevstvom svećenika pripremljenih da ostvare Božju službu ili misiju usred ljudskog roda i budu na blagoslov čovječanstvu; i (2) svetim narodom, posvećenim zajednicom s Bogom i potpuno posvećenim Njemu poslušnošću (Izl 19,5.6).

Nakon što su odlučili biti Božji narod pod Njegovim svemoćnim djelovanjem, Bog im je dao moralna načela na kojima je uspostavljen Savez. Ona su izražena u načelima koja su zapisana u Ponovljenom zakonu 5,22-33. Dekalog je odredio odnos izabranog naroda prema Bogu i bližnjima, kao pripadnika Božjeg naroda i članova ljudske obitelji.

Osim Deset zapovijedi, namijenjenih cjelokupnom čovječanstvu, Bog je Izraelu dao i druge zakone s ciljem da uređuju njihovu posebnu zajednicu s Bogom. U njih ubrajamo građanske i zdravstvene zakone. Obredni zakon ili žrtveni sustav bio je posebno određen kao duhovni blagoslov za Izrael.

3. Obredni zakon

Obredni sustav stupio je na snagu odmah nakon što su Adam i Eva pali u grijeh (Post 3,21) i trajao je u doba patrijarha, kad se Melkisedek javlja kao "svećenik Boga Svevišnjega" (Post 14,18). Svrha mu je bila da svakom vjerniku ukaže na dolazak Mesije i Spasitelja, pravu žrtvu za njegov grijeh. Prije Mojsija nije nam poznat nijedan pisani zakon o žrtvama. Na Sinaju je praksa žrtvovanja proširena, protumačena i ozakonjena.

Obredni zakon, dan zbog prijestupa moralnog Zakona, sastojao se od žrtava i prinosa – simbola ili tipova – koji su ukazivali na buduće otkupljenje. Njegova je svrha bila učiti grešnike kako da unaprijed zamijete i prihvate buduću žrtvu na križu za grijeh. Bio je iskustveno pomagalo za razumijevanje i prihvaćanje Kristova spasenja, u simbolima i tipovima, prije nego što se ostvari žrtva za to spasenje.

Ponekad ljudi prikazuju obredni sustav kao suprotnost Kristu. Međutim, on je bio uspostavljen da ukaže na Njegovu savršenu žrtvu na križu (Heb 10,1). Njegova je poruka bila Krist. Njegovo je očekivanje bilo Krist. I njegovo izražavanje vjere bilo je vjera u Krista. Međutim, obredni sustav je bio nesavršen. Bio je samo tip, simbol, sjena buduće stvarnosti. Nije mogao očistiti grešnike od grijeha (rr. 1-4). Mogao je samo obećati da će spasenje doći prinošenjem i žrtvom Božjeg Janjeta.

Zakon o žrtvama i obredima bio je božanski uveden sustav bogoslužja. Bio je kulturna primjena univerzalnih načela sadržanih na prvoj ploči moralnog Zakona. Njegov je cilj bio iskazivanje poslušnosti Bogu i prihvaćanje Njegovih odredbi za grijeh putem obreda, dok ne dođe stvarnost simbolizirana u obredima i žrtvama. Dok dijelove obrednog zakona nalazimo u Izlasku, Levitskom zakoniku i Ponovljenom zakonu, glavnina obrednih zakona nalazi se u Levitskom zakoniku, posebno u poglavljima 1-9. (Vidi BP v. 10. 2002 - Svetište.)

Obredni zakon bio je obilježen trima glavnim elementima: (1) didaktičkom naravi, (2) zahtjevom za poslušnošću i (3) privremenom naravi. Božja je namjera bila iznositi plan spasenja po Isusu Kristu i vjernicima omogućiti da svoju vjeru u Njega i Njegovu buduću žrtvu izraze ispunjavanjem propisa obrednog zakona. On će vrijediti samo dok na križu Golgote ne bude prinesena prava žrtva (Heb 9,10).

C. Deset zapovijedi i Isusov nauk

Isus nije tajio svoj odnos prema tradicionalnom židovskom zakonu i Deset zapovijedi. Premda je predaju starih (Mk 7,1-13) smatrao upitnom, pa je čak nije ni odobravao, Isus je uzvisio Deset zapovijedi jasno potvrđujući vječnost Dekaloga.

1. Jednakost Deset zapovijedi

Postavljajući pitanje o jednakosti Deset zapovijedi (Mt 22,35-40), jedan je učitelj Zakona postavio Isusu pitanje s namjerom da Ga kuša: "Učitelju, koja je najveća zapovijed u Zakonu?" (r. 36) Učitelj Zakona je mislio na redosljed njihove važnosti. Rabinska tradicija smatrala je da poslušnost većoj zapovijedi oslobađa čovjeka od poslušnosti manjoj kad god bi došlo do sukoba između dviju zapovijedi. Za farizeje je prva ploča Zakona po važnosti nadilazila drugu, tako da se čovjek lako mogao osloboditi služenja drugima.

Isusov odgovor zasniva se na dva temelja: na sadržaju Pisma i nijekanju hijerarhije. Iz Pisma se pozvao na dva dijela iz Petoknjžja: (1) na Ponovljeni zakon 6,5, gdje nalazimo zapovijed da ljubimo Gospodina i (2) na Levitski zakonik 19,18, gdje je zapovjedbno da ljubimo svoga blišnjega. Što se tiče hijerarhije ovih zapovijedi, Isus je spomenuo jednu i drugu. Dok je prva bila "najveća" (Mt 22,38), druga nije bila ništa manja. Bila je "toj jednaka" (r. 39, *homoios*) po važnosti i vrijednosti. Redosljed nije dopuštao nikakav izuzetak: obje zapovijedi trebalo je jednako vršiti.

Načelo koje stoji iza moralnog Zakona – prve ploče s četiri zapovijedi koje se odnose na Boga, i druge ploče sa šest zapovijedi vezanih uz blišnjega – jest ljubav. Ova ljubav zahtijeva srce, duh i um: nas cijele. Iz Božje ljubavi proistječe moralni Zakon, a odraz Njegove ljubavi u čovjekovu životu ukazuje na cilj cijelog Zakona.

2. Trajnost Deset zapovijedi

Najizravnije Kristovo učenje o Božjem zakonu nalazimo u Propovijedi na gori: "Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovrčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari." (Mt 5,17.18)

Isus nije namjeravao poništiti ili ukinuti Zakon. Dok se izraz " Zakon i Proroci" odnosi na cjelokupnu Božju objavu u Starome zavjetu, "Zakon" se odnosi na Toru ili Petoknjžje, u čijem se središtu nalazi Zakon Deset zapovijedi.

U Mateju 5 Krist višeput spominje moralni Zakon. Govorio je o zapovijedima (r. 19), o "pravdnosti" (r. 20) i od duhovnom značenju zapovijedi kao što su "Ne ubij!" (rr. 21-16) i "Ne čini preljuba!" (rr.27-30). Sve ovo jasno ukazuje na Dekalog. Isus nije učinio ništa da ga ukine; On ga je ispunio. Krist je i slušatelj pozivao da ga uče i vrše (r. 19). Pravi ukidatelji Zakona bili su književnici sa svojim tradicionalnim tumačenjima. U Mateju 15,1-6 Isus je to pokazao u vezi s petom zapovijedi Dekaloga.

Isus je jasno naglasio trajnost Deset zapovijedi. "Dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovrčica slova iz Zakona sigurno neće nestati." (Mt 5,18) Zatim je rekao što očekuje od svojih sljedbenika: poslušnost Zakonu. S obzirom na to ("stoga", r. 19), onaj tko "prekrši i jednu od ovih i najmanjih zapovijedi i nauči druge da tako rade, bit će najmanji u kraljevstvu nebeskom; dok će onaj koji ih bude vršio i naučavao biti velik u kraljevstvu nebeskom" (r. 19).

Isus je zatim nastavio s objašnjenjem onog dijela Zakona koji zabranjuje ubojstvo i preljub. Poštovanje samo slova Zakona ne ostvaruje Božja očekivanja. Zakon se odnosi na vanjsko ponašanje kao i na unutarnje pobude. Ovdje je Isus jasno rekao da moralna definicija Zakona ne završava s Njegovim naukom, već prelazi u Njegovo novo kraljevstvo vječnog života.

Nešto slično nalazimo u Isusovom razgovoru s bogatim mladim knezom (Mt 19,16-26). Mladić je upitao Isusa što bi trebao činiti da baštini vječni život. Isus je odgovorio: "Vrši zapovijedi", a zatim je nabrojio: "Ne ubij! Ne čini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno!" – a to su zapovijedi Dekaloga. Ovdje je uporabljena riječ "zapovijedi" (*entolē*), dok su u Mateju 5,18.19 uporabljene "zapovijedi" (*entolē*) i "zakon" (*nomos*). Objе se odnose na isto: na Deset zapovijedi.

Iz ovog se razgovora vidi da je bila riječ o određenom zakonu. Mladi knez je vršio Deset zapovijedi, ali na legalistički način – kao neovisan, moralni, pravni kodeks. Nedostajalo mu je najvažnije u Zakonu: Zakonodavac. "Sljedi me", rekao je Isus (Mk 10,21). No bogati mladić nije

pošao za Isusom; ostao je sa Zakonom i tako se zadržao u prijašnjoj izolaciji i nesigurnosti. Spasenje ne dolazi od zakonskih propisa, već od Zakonodavca, Spasitelja. Izraelu je to bilo poznato od davnine, ali je na to zaboravio. Budući da su izgubili pravo značenje Deset zapovijedi, zaboravili su da su one otkrivenje Božje volje, poziv na prisnu zajednicu s Njim.

S Božjim autoritetom Isus je naučavao da je poslušnost istovjetna potrebi da čovjek slijedi Krista. To dvoje je tako povezano da jedno bez drugoga postaje samo gluma kršćanskog življenja. Legalistička poslušnost odvaja čovjeka od Krista; prava duhovna poslušnost Zakonu način je života kršćanina koji slijedi Isusa.

Isus je zahtijevao poslušnost Zakonu iz cijelog srca. Kad su farizeji doveli Isusu ženu uhvaćenu u preljubu, On je nije osudio, već joj je rekao: "Idi i od sada ne griješi više." (Iv 8,11) Ovaj događaj imao je veze sa Zakonom. Književnici i farizeji pokušali su sukobiti Mojsija i Krista (r. 5). Podsjetili su Isusa da bi prema Mojsiju žena trebala umrijeti. Isus im je, ispisujući njihove grijehe u prašini, rekao: "Tko je od vas bez grijeha, neka prvi baci kamen na nju!" (r. 7) Da je Isus imao na umu uklanjanje Deset zapovijedi, ovo bi bila savršena prilika da to objavi. Umjesto toga On je opraštanjem potvrdio autoritet Zakona. Rekao je: "Ne griješi više." (r. 11) To je bila Njegova poruka kad god bi oprostio grešniku. Deset zapovijedi Božjeg moralnog Zakona imale su isti autoritet koji im je Bog dao na početku i poslušnost svakoj od njih bila je još uvijek potrebna.

3. Zapovijed o suboti

Isus nije ukinuo subotu. Njegov sukob s izraelskim starješinama oko subote pokazuje da je nastavio s reformacijom, odbacujući židovsku tradiciju u načinu svetkovanja subote, ali nikada je ne ukidajući. Ovo je vidljivo iz rasprava o radu subotom (Mt 12,1-8; Mk 2,23-28; Lk 6,1-5), liječenja subotom (Mt 112,9-13; Lk 13,10-17; Iv 5,2-18; 9,1-34) i istjerivanja demona subotom (Mt 1,21-27; Lk 4,31-37). Ovom reformacijom Isus je pokazao da je On, a ne farizeji, Gospodar subote (Mt 12,8). On je smatrao da je subota blagoslov za ljudsku obitelj (Mk 2,27), kao što je bila od početka (Post 2,1-3). On je poštovao i svetkovao subotu tako što je prisustvovao vjerskim sastancima i poučavao na njima (Lk 4,16). Njegovi najbliži sljedbenici nastavili su svetkovati subotu i nakon Njegove smrti. Pripremili su "miomiris i pomast", a "u subotu se [zene] nisu micale prema propisu (Zakona)" (Lk 23,56). (Vidi Subota.)

D. Zakon kod Pavla

Pavlov pogled na Zakon vidljiv je u njegovu vršenju Zakona, posebno u svetkovanju subote, kao i u njegovom naučavanju. O njegovoj osobnoj poslušnosti Zakonu čitamo u Djelima apostolskim. Njegov nauk o Zakonu nalazimo u njegovim poslanicama mladim crkvama koje je osnovao. Neki od ovih tekstova o Zakonu pogrešno su shvaćeni; stoga im posvećujemo posebnu pozornost.

1. Pavlovo svetkovanje subote

Djela apostolska obuhvaćaju razdoblje od Kristova uskrsnuća do Pavlovog utamničenja oko trideset godina kasnije. Unatoč tome što su neki govorili da je Zakon na križu proglašen nevažećim, Pavao je vršio Deset zapovijedi. Luka bilježi nekoliko slučajeva kad je Pavao prisustvovao bogoslužju u subotu.

U Antiohiji u Pizidiji, na svojem prvom misionarskom putovanju, apostol (sa suradnicima) “u subotu uđoše u sinagogu te sjedoše” (Dj 13,14). Pavao u sinagogu nije ušao kao propovjednik, već kao vjernik, što je za prve kršćane bilo u redu. Pavla su pozvali da govori i njegova je vijest bila toliko snažna da se “sljedeće subote ... skupi gotovo sav grad da čuje riječ Božju” (r. 44).

U Filipima, na svojem drugom misionarskom putovanju, Pavao je u subotu otišao do mjesta molitve izvan grada, pokraj rijeke (Dj 16,13). I ovdje, premda nije postojala sinagoga, Pavao je došao na bogoslužje, ne samo zato da govori židovskim slušateljima. On je bio svetkovatelj subote. Luka je zapisao da je u Solunu u sinagogu dolazio tri subote zaredom (Dj 17,1.2).

2. Pavlovo naučavanje o Zakonu

Pavao se služi riječju “zakon” na različite načine. Može se odnositi na Mojsijev zakon (Gal 4,21), na cijeli Stari zavjet (1 Kor 14,21), na Deset zapovijedi (Rim 2,17-23; 7,7; 13,8-10) ili na neki poseban zakon, kao onaj koji vezuje muža i ženu (Rim 7,2). On uzima riječ “zakon” (*nomos*) i u slikovitom smislu, kao kad govori o “zakonu” zla (r. 21) ili “zakonu grijeha” (r. 25; vidi i Rim 8,2; Gal 6,2). Premda Pavao ne daje preciznu definiciju svaki put kad rabi ovaj izraz, obično je njegovo značenje vidljivo iz konteksta.

Pavao nikad o “zakonu” ne govori u množini; Zakon je uvijek jedan, otkrivenje Božje volje. Zakon, još određenije Dekalog, božanski je propis. On je živa Božja volja. Ova značajka Zakona vodi Pavla do jasnog zaključka da se Zakon se ne može ukinuti. “Ukidamo li tako vjerom Zakon? Daleko od toga! Naprotiv, tim Zakon utvrđujemo.” (Rim 3,31) Vjernik je “po zakonu vjere” poslušan Zakonu (r. 28).

Premda je Zakon prikazan dobrim i pravednim (Rim 7,12), on ne opravdava niti spašava. Ako se opravdavamo vjerom, ne možemo Zakonom. Opravdanje – obnova grešnikova raskinutog odnosa s Bogom – vodi čovjeka iz neovisne, buntovne i grešne odvojenosti u smirenu prisnu zajednicu s Bogom. Ona se postiže samo po Isusu Kristu, jedinom sredstvu opravdanja. Čovjek Ga prima samo vjerom (Rim 5,1-10).

Tko god se pokušava opravdati djelima, živi “pod Zakonom”, a ne “pod milošću” (Rim 6,14). Da bi bio pravedan, čovjek mora biti savršeno poslušan Zakonu. No grešnik je pred Zakonom nesavršen i ne može se opravdati djelima. Da bi to izbjegao, grešnik mora vjerom prihvatiti Isusa Krista. To što Pavao odbacuje Zakon kao sredstvo opravdanja, ne znači da odbacuje poslušnost Zakonu od strane opravdanog grešnika, koji je sada pomiren s Bogom i hodi po Duhu. I to zato što se po Isusu Kristu “pravedni zahtjev Zakona” može ostvariti “u nama, koji ne živimo po tijelu, nego po Duhu” (Rim 8,4). Ovakva vrsta poslušnosti moguća je samo ako je grešnik u Kristu i s Njim vjerom živi po Duhu.

a. Svrha Zakona. U Rimljanima 7,5-12 Pavao raspravlja o učinku Zakona. Zakon nikoga ne čini grešnikom; to čini grijeh. Zakon donosi spoznaju o grijehu i uzrokuje da grešnik postane svjestan da živi u grijehu. Zakon (*nomos*) je “izazvao” “grešne strasti” (r. 5 – JB). Protivno tomu što grešnik stalno umanjuje značenje i posljedice grijeha, Zakon čini da grešnik vidi njegovu stvarnu veličinu. Pavao ovdje pokazuje o kojem zakonu govori: o onome koji kaže “Ne poželi!” (r. 7). Deset zapovijedi nisu grešne. Pišući tri desetljeća nakon križa, Pavao u njima ne nalazi ništa loše. Zahvaljujući njima, Pavao je spoznao grijeh. Bio je prisni poznanik grijeha i grešnog iskustva. Problem grijeha nije u Zakonu, već u pojedincu. Kad ne bi bilo Zakona, grijeh bi i dalje postojao,

---

ali pojedinac ne bi imao osjećaj krivnje. Zakon je donio krivnju; zlo nije u Zakonu, nego u grešniku. Grijeh stvara osjećaj krivnje; Zakon je stvara u čovjekovu umu. "Stoga: Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra." (r. 12)

Pavao ovdje očito govori o zakonu Deset zapovijedi. Grešnik nije svet ni pravedan ni dobar, i Zakon to pokazuje. Zakon osuđuje grijeh, ali Isus svojom smrću oslobađa grešnika "od Zakona"; tako grešnik može služiti Bogu, biti poslušan Njegovom Zakonu "u novosti Duha" (r. 6, JB).

U Galaćanima 3,19-29 Pavao ponovno raspravlja o svrsi Zakona. Od Abrahama nadalje središte povijesti Izraela bio je Savez, Božja obećanja. Srž Abrahamova odgovora bila je vjera. Poslije je Bog Izraelu dao Zakon, opsežan životni sustav koji mu je pomogao u razumijevanju naravi, doživljaju i dosegu vjere (rr. 15-18). Zakon, taj životni sustav, nije trebao nadomjestiti obećanje niti ga je trebao ukinuti. Njegov cilj nije bio stvoriti pravednost ili život. A život je mogao doći samo preko obećanja, vjerom u Krista.

Židovski sustav trebao je biti "čuvar" ili "nadziratelj" (JB), pedagog (*paidagōgos*, r. 24). *Paidagōgos* nije bio učitelj (*didaskalos*), već rob koji je pratio dječaka u školu da ga zaštititi, da mu nosi opremu i da ga uči pristojnom vladanju. Zakon – cjeloviti židovski životni sustav – nije bio protiv obećanja niti ga je ikada nadvisio (r. 21). Kakva bi to bila ironija da pedagog, rob obećanja, postane djetetov gospodar.

Kad je Krist došao, obećani život više nije bio obećanje, već potpuna stvarnost (rr. 27.29). Stoga židovski životni sustav više nije bio potreban (r. 25). Više neće biti židovskog i neznabožackog načina života. Bit će samo sinova i kćeri, Abrahamovih "potomaka" i "baštinika" vjerom. Bit će samo jedan način života, ne više usredotočen u "Zakonu", već u "obećanju", kršćanski način života, potpuno usredotočen u Kristu.

"Zakon" dan 430 godina nakon obećanja Abrahamu, nadziratelj za Židove, ali ne više za kršćane, nije bio moralni Zakon posebice, već cjelokupni židovski životni sustav. Kršćanstvo bez Zakona bilo bi amoralno ili nemoralno, a ono to nije. Kršćanstvo je čudoredan način života, život "obučen" u Krista. Glagol *enduō* (staviti na se ili obući) znači preuzeti karakteristike, vrline i/ili namjere od drugoga i postati kao osoba koju oblačimo. Postati sličan Kristu nikada ne može izvesti život koji bi bio suprotan zakonu Deset zapovijedi, kojemu je Krist u cjelini bio poslušan.

b. Zakon i sloboda u Poslanici Galaćanima. Glavna je tema Poslanice Galaćanima sloboda u Kristu. Krist je sebe predao na križ kako bi nama osigurao slobodu (Gal 1,4). Stoga je osnova kršćanske etike i ponašanja sloboda (5,1), a Židovima i neznabošcima upućuje se kršćanski poziv na slobodu (5,13). Premda sloboda u kršćanstvu nema iscrpnu definiciju, potrebno je određeno objašnjenje.

Sloboda kršćanskog načina života u suprotnosti je s tradicionalnim židovskim načinom života – robovanja Zakonu (Gal 3,13; 4,3.5.9), poganskom načinu života i robovanju ljudskim požudama (Gal 1,4; 5,13.24). U Galaćanima Pavao rabi četiri grčke riječi da oslika slobodu iz različitih kutova gledanja. Svaka pomaže razumijevanju slobode i Zakona.

(1) *Exaireō*. Gledano iz perspektive Božje volje (Gal 1,3-5), sloboda znači *oslobođenje*, izbavljenje od zle sile koja vlada u "sadašnjem svijetu". Ovo spasenje zahtijeva zajedničko djelovanje Boga Oca i našega Gospodina Isusa Krista, "koji je sam sebe predao za naše grijeh" (r. 3; usp. Gal 2,20; Ef 5,2.25; 1 Tim 2,6; Tit 2,14), kojega je i Bog dao da nas spasi (Rim 4,25; 8,32; usp. Iv 3,16).

Isus Krist je rekao da je ovo izbavljenje pravi cilj Njegove misije: Došao je “da dadne život svoj kao otkup mjesto svih” (Mk 10,45; usp. Iz 53,5.6.12).

Oslobođenje kao spasenje ljudskog roda, zajedno s Kristovim djelom u njegovu ostvarenju, bilo je “u skladu s voljom Boga, Oca našega” (Gal 1,4). To je u skladu sa starozavjetnim naukom da su i spasenje – u Psalmu 119 također definirano kao oslobođenje – i Zakon (Tora) došli Božjom voljom.

Međutim, u Isusovo vrijeme poslušnost Tori više nije značila pokoravanje Božjoj volji jer su židovski starješine kulturne i moralne propise Zakona pretvorili u tegoban teret, koji je sada postao kontrolno načelo za naciju i svakog pojedinca. Kao takav on više nije spašavao, već držao u ropstvu. Židovima je bilo potrebno oslobođenje od takvog koncepta. Takvo oslobođenje nije moglo doći od Zakona koji su pretvorili u silu koja zarobljava, već od Krista, po vjeri, tog načela zajedništva koje nas povezuje sa Spasiteljem (Gal 2,16-21).

(2) *Eleutheria*. Gledano iz perspektive poslušnosti istini, sloboda znači istinsku *slobodu* (r. 4; Gal 5,1-13; usp. Rim 8,21; 1 Kor 10,29; 2 Kor 3,17). Pavlova misao počinje biografskom bilješkom o Galaćanima. On izvyješćuje o lažnoj braći koja su ga uhodila da vide je li u obrezanju poslušan Zakonu. Budući da je već imao slobodu u Kristu, odbio je vratiti se u ropstvo. Nije se “pokorio” Zakonu, već “istini Evanđelja” (Gal 2,3-5.14; usp. 2. Kor 11,10; Kol 1,5).

U sukobu koji je izbio u Antiohiji, Pavao je prekorio Petra što nije išao “ravno, po istini Evanđelja” (Gal 2,14 – JB). Prema grčkom tekstu Petar i njegovo društvo ne “hode ravno” u istini Evanđelja. Njihovo ponašanje nije bilo postojano, iskreno; bili su licemjeri govoreći jedno, a radeći drugo. Osim prihvaćanja i poznavanja istine, uz istinu Evanđelja ide pravilno ponašanje. U 2. Korinćanima 11,10 Pavao govori o “Kristovoj istini”. U Kološanima 1,5.6 rabi sličan izraz: “Riječ istine – evanđelje”. Istina Evanđelja je Krist, Njegova volja, Njegova riječ: volja koja donosi slobodu, riječ koja donosi “plod”. U ovom kontekstu plod se odnosi na kršćaninovo vladanje i misiju. Evanđelje zahtijeva pokornost Kristu. Ono čini da je Krist odlučujuća snaga u životu kršćanina. Za Židove je ova snaga bila u Zakonu; za neznabošce su to bile njihove požude; za kršćane je bila sam Isus Krist. Zakoni i požude rezultiraju ropstvom; Krist daje slobodu.

Kršćanska sloboda nije razuzdanost. Naprotiv, ona je postojana, to je istinski predan i pravedan način života. Razlog tome je što kršćanin ne donosi moralne odluke kao rob požuda ili pravila, već kao slobodna osoba u Kristu. Budući da je kršćaninova volja sjedinjena s Kristovom (Gal 2,20) i osnažena Svetim Duhom, kršćanin može odlučivati i djelovati u skladu s plodom Duha (Gal 5,22.23). Svi vanjski postupci kršćana rezultat su novog odnosa s Kristom u slobodi.

Zbog tog je razloga sloboda veoma važna i kršćanin u njoj treba biti “nepokolebljiv” (r. 1). Ovaj se koncept ponovno javlja u etičkom dijelu Poslanice, gdje Pavao govori o slobodi u kontekstu poslušnosti istini (rr. 1-15). On objašnjava da su svi koji su se vratili u ropstvo – Židovi pod Toru, neznabošci pod požude – “prekinuli ... s Kristom” (r. 4). Jer u Kristu vrijedi samo jedno, “vjera ljubavlju djelotvorna” (r. 6 – JB), koja je isto što i “pokoravati se istini” (r. 7). Zahvaljujući vjeri, kršćanin je slobodan da voli.

Međutim, taj slobodi prijete jedna opasnost: tijelo (r. 13). Kad je Izraelcima dao svoj Zakon, Bog je želio da se ujedine s Njim pod Njegovom voljom. No u Zakonu je postojala opasnost od legalizma koji bi Zakon, a ne Boga, učinio odlučujućom moralnom snagom u životu. Kad je Krist došao osloboditi sva ljudska bića, pojavila se opasnost od razuzdanosti, korištenja slobode

kao prilike za tijelo (r. 13). Ova se opasnost javlja zato što zlo koristi svako moguće sredstvo da čovječanstvo podvrgne svojoj vlasti. Na sreću, zlo je ograničeno; ono se ne može poslužiti Bogom Ocem, Sinom i Svetim Duhom da čovječanstvo učini robovima zlih sila. Zbog toga, dok s jedne strane eliminira Toru i strasti kao vladajuće sile u životu kršćanina, Pavao nije mogao niti htio eliminirati Kristovu snagu. Postoji moralan kršćanski život, život kojim po vjeri ljubav vlada u slobodi. To je Božja ljubav koja poziva k slobodi (r. 13), Kristova ljubav koja osigurava slobodu (r. 1) i ljubav Svetoga Duha koja donosi plod (rr. 22,23) poslušnosti istini. Kršćanin je poslušan istini (r. 7), ravna se po Duhu (r. 25 – JB) i ispunjava Kristov Zakon (r. 14).

(3) *Exagorazō*. Ova riječ u Galaćanima 3,13 i 4,5 znači slobodu iz perspektive Kristova djela i ukazuje na otkupljenje. Ovom je riječju sloboda definirana mnogo preciznije i obuhvaća stanje iz kojega je kršćanin oslobođen, prokletstvo Zakona, i novo stanje postignuto takvom slobodom, odnosno posvojenjem u Božju obitelj.

Biti slobodan od Zakona znači biti otkupljen od njegova “prokletstva” (Gal 3,13). Pavao kaže da su oni koji pripadaju djelima Zakona “pod prokletstvom” (r. 10). Ovaj izraz Pavao rabi samo ovdje; njime želi reći da je otkupljenje sloboda od robovanja “prirodnim silama svijeta” (Gal 4,1-9.21-25; 5,1; usp. 2,4.5). S druge strane, Židovi su bili pod “prokletstvom” Zakona. Ovo prokletstvo nije moglo biti ni Zakon ni neposlušnost Zakonu, jer je sam Krist postao “za nas prokletstvom” (Gal 3,13), to jest On je na sebe uzeo božansku osudu za grijeh da bi vjernik mogao primiti Abrahamov blagoslov i obećanje Duha (r. 14).

Pavao navodi četiri starozavjetna teksta da pokaže u čemu je prokletstvo Zakona (Pnz 27,26; Hab 2,4; Lev 18,5; Pnz 21,23). On ne govori o radikalnom razdvajanju vjere i Zakona, već o radikalnom razdvajanju prokletstva i opravdanja. Prokletstvo je posljedica za onoga “koji ne bude držao riječi ovoga Zakona i vršio ih” (Pnz 27,26). Za zločinca se prokletstvo sastojalo u tome što ga je čekala smrt vješanjem o stablo (Pnz 21,22,23). Prokletstvo nije bilo Zakon ni sama neposlušnost, već posljedica neposlušnosti, smrt. Svrha je Zakona bila da zaštiti život; onaj koji ga vrši, živjet će (Lev 18,1-5). No ljudski je rod bio neposlušan Zakonu i neposlušnost je donijela smrt. U takvim je uvjetima postojao samo jedan način da se dobije život: vjera (Hab 2,4). Međutim, čovječanstvo nije moglo živjeti po vjeri jer se nalazilo pod prokletstvom Zakona. Ono je prvo moralo biti oslobođeno tako što će Krist postati prokletstvo za nas. Krist nije bio zločinac, ali se s Njim postupalo kao sa zločincem da bi se s nama moglo postupati kao da nismo bili zločinci. Svojom smrću Krist nije ukinuo Zakon ili poslušnost Zakonu. Krist je oslobodio one koji su bili pod prokletstvom Zakona, uzimajući na sebe njegovo prokletstvo. Umro je umjesto prokletih.

Onaj tko je oslobođen prokletstva Zakona, više nije rob, već Božji sin. Posljedica slobode je novi odnos posinjenja koje je sam Bog izvršio; u tom odnosu dijete Zakonodavca uživa u poslušnosti Božjoj volji izraženoj u Deset zapovijedi. Time vjernici dobivaju sve što pripada Bogu; oni postaju Božji “baštini” (Gal 4,5-7), nisu više robovi “pod Zakonom”, već gospodari (*kyrios*) “svega” (r. 1), i sinovi i kćeri pod Duhom (r. 6). Oni se s neiskazanom zahvalnošću raduju ovom novom stanju i, zahvaljujući Kristu koji prebiva u njima, vrše Božje zapovijedi.

(4) *Staurōō*. U Galaćanima 5,24 i 6,14 sloboda je definirana riječju “razapeti”. Ovdje nalazimo značenje slobode i Zakona u kontekstu kršćaninova načina života – života novog stvorenja. Onaj tko pripada Kristu, “razapeo” je tijelo (Gal 5,24) i svijet je njemu “razapet” (Gal 6,14). Pojam *raspeće* znači etiku slobode koju čuva volja. Dragovoljna smrt tijelu, uključujući požude i želje,

odluka je volje. Ovaj tekst tijesno je povezan s Galaćanima 2,19.20, gdje je osobno duhovno raspeće iskustvo zajedništva s Kristom. U toj zajednici smrt nije uništenje volje, već početak novog života. Radi se o načinu života kojim upravlja Božji Sin i dragovoljna vjera. U tom je kontekstu Zakon definiran kao život i hod po Duhu (r. 25). Citirajući Stari zavjet, Pavao definira Zakon kao ljubav (r. 14). Zatim objašnjava da to znači živjeti po Duhu (r. 16). A živjeti pod Duhu znači biti slobodan od Zakona (r. 18) i od požuda (r. 24). To znači odbaciti i židovske i neznabožacke sustave. Legalizam i raspuštenost protive se Bogu jer Njegovo mjesto zauzima odlučujuća snaga volje. Bog nije dao Zakon kao skup pravila koja treba poštovati, već kao otkrivenje svoje volje. Bog je dao slobodu ne za raspuštenost, već da omogući djelovanje čovjekove slobodne volje. Pavao ne otklanja Božju volju ili djelovanje ljudske volje. On objašnjava da je jedini način za usklađivanje ovih dviju volja život u Duhu. Takav život zahtijeva da držimo korak s Duhom, da nas Duh zauzdava (*stoikheō*, Gal 5,25). Ovdje se ističe Duh. On vodi volju. Zbog toga Pavao potvrđuje da je razapeti se svijetu i imati svijet razapet sebi, ili hoditi u Duhu, "mjerilo" kršćanstva (Gal 6,16). Mjerilo novog stvorenja (r. 15) – zakon ljubavi (Gal 5,14), zakon Kristov (Gal 6,2), istina (Gal 5,7) – ima jasnu etičku zadaću.

Starozavjetni Zakon i zakon Kristov vezani su uz riječ "ispunjen". Deset zapovijedi trebaju biti ispunjene pod moralnom obvezom ljubavi (Gal 5,14; 6,2). Zakon se definira kao ljubav u Levitskom zakoniku 19,18 gdje se govori o ljubavi prema bližnjemu. Stoga se ovaj Zakon može odnositi samo na Deset zapovijedi. I više od toga, Pavao govori o tome da ga treba ispuniti cijeli, a ne samo jedan njegov dio (Gal 5,14).

Spominjanje Zakona u Galaćanima 5,3 razlikuje se od Zakona u 5,14. Usmjerenje je drugačije: prvi je usmjeren na kultne zakone; drugi na moralni Zakon. U oba teksta govori se o cijelom Zakonu, ali različitim riječima. Izraz "sav Zakon" u retku 3 (*holon ton nomon*) odnosi se na sve propise Tore, čak i one najbeznačajnije. Pavao kaže da oni koji odobravaju obrezanje trebaju poštovati cijelu Toru, uključujući kultne zakone. U retku 14 grčki izraz je (*pas nomos*), koji ukazuje na potpunost u kakvoći a ne količini, čime pozornost usmjerava na stvarnu kvalitetu moralnih načela.

Još jedna zamjetna razlika između ova dva teksta o Zakonu vezana je uz ono što se treba učiniti sa Zakonom. Izraz koji se odnosi na obredni zakonu jest "izvršiti" (*poiēō*); on je usmjeren na čovjekova djela. Izraz vezan uz moralni Zakon i "zakon Kristov" (Gal 6,2) jest "ispuniti" (*anaplēroō*); on je usmjeren na djelo Svetoga Duha. Kontekst potvrđuje ovu Pavlovu razliku. Vršenje Zakona ukazuje na ljudsku inicijativu i djelovanje; ispunjenje Zakona inicijativa je i djelo Duha. Pavao u biti kaže da ispunjenje Deset zapovijedi može biti potpuno samo zahvaljujući djelovanju Svetoga Duha. Poslušnost je plod Duha.

U Galaćanima nas Pavao vraća na početak, u vrijeme prije objave Tore. On ističe da je u kršćanskom moralnom životu važna spoznaja i ispunjenje Božje volje po Duhu. To je istina izražena moralnom terminologijom. Tu je Kristov zakon. Jedina razlika između moralnog zakona Tore i Božjeg zakona nalazi se u načinu na koji su ga Židovi držali ili "vršili" – legalistički – i načina na koji su kršćani bili učeni da ga ispune – bez legalizma, samo vjerom u djelovanje Svetoga Duha, kao zahvalno pokoravanje volji samoga Boga.

c. Sporni ulomci. Premda je jasno da Pavao podupire Zakon, posebno Deset zapovijedi, neke od njegovih izjava kao da podupiru mišljenje da je Zakon nakon raspeća prestao vrijediti. Tri takva ulomka zaslužuju pominjivo proučavanje.

(1) *Rimljanima 10,4*. Ovdje Pavao tvrdi: "Jer dovršetak je Zakona Krist – na opravdanje svakomu tko vjeruje." (JB) Izraz "dovršetak Zakona" mogao bi se razumjeti kao "kraj Zakona", sugestija da Zakon više ne vrijedi. Međutim, trebamo voditi računa o dvije stvari: o kontekstu izraza i grčkoj riječi za "dovršetak", "kraj".

U ovom ulomku Pavao govori o svojim sunarodnjacima koji su u velikoj mjeri propustili spasenje. Oni slijede Mojsijev zakon, ali ne u vjeri, i nisu uspjeli postići pravednost. Spotakli su se o "kamen spoticanja". Pokušavajući se opravdati pomoću Zakona, oni ne vide da je Mojsijev zakon sa svojim obredima i žrtvama ukazivao na Krista (Rim 9,30–10,4).

Riječ *telos* je bogata značenjem: od dovršetka do ispunjenja i obveze dostizanja nekog cilja. U Novome zavjetu osnovno je značenje vezano za "ispunjenje"; međutim, *telos* se može prevesti i kao namjera ili cilj, svrha ili rezultat, kraj ili dovršetak. Svakako trebamo držati na umu da su svrha i rezultat, namjera i cilj dvije strane iste kovanice. U 1. Timoteju 1,5 riječ *telos* uporabljena je u rečenici "svrha je spomenutog naloga: ljubav". Dakle, ljubav je namjeravana posljedica našeg propovijedanja. Stoga možemo smatrati da se "dovršetak" (*telos*) u Rimljanima 10,4 odnosi na Krista kao Onoga na koga je ukazivao cjelokupni židovski ritual ili Zakon. Krist je bio ispunjenje starozavjetnih slika i simbola, vrhunac Tore, a ne Onaj koji će ukinuti Zakon i učiniti kraj važenju Božjih zahtjeva za ljudska bića.

(2) *Efežanima 2,14.15*. U vrlo osjećajnom opisu načina na koji je Krist srušio pregrade koje su sprečavale neznabošce da postanu Božji narod, Pavao potvrđuje da Krist "pregradu koja ih je rastavljala – neprijateljstvo – sruši u svome tijelu, tim što uništi Zakon zapovijedi s njegovim odredbama, da od dvaju naroda stvori, u sebi, jednoga novoga čovjeka, tvoreći mir". Kršćanin više ne mora biti "otuđen" i bez obećanja i nade (r. 12). Svojom smrću Krist je Židove i neznabošce povezo u jednu kršćansku Crkvu. Da bi to postigao, On je ukinuo "Zakon zapovijedi s njegovim odredbama" (Prema izvorniku: "Zakon zapovijedi koji se sastojao od odredaba").

U Djelima apostolskim čitamo o teškoćama koje su imali neznabošci i Židovi kad su postajali jedan narod. Petar je samo zahvaljujući Božjem nalogu u viđenju bio spreman odnijeti Evanđelje neznabošcu Korneliju (Dj 10,9-20). Na Jeruzalemskom saboru glavno pitanje bilo je trebaju li neznabošci postati Židovi prije nego što će biti prihvaćeni u kršćansku zajednicu (Dj 15,1-29). Neki su vjernici išli tako daleko da su rekli: "Treba pokrštene pogane obrezati i narediti im da vrše zakon Mojsijev." (r. 5) Nakon mnogo raspravljanja, vođe Crkve i Sveti Duh složili su se da obrezanje nije potrebno; kršćani iz neznaboštva trebaju se suzdržavati od mesa žrtvovanog idolima, od krvi i od bluda (r. 29). Time što od njih nisu tražili da slijede židovske obrede, vođe su nesumnjivo otvorili vrata neznabošcima. Oni svoje zajedništvo ne bi mogli proširiti na one koji nisu vršili kulturni ritual da Krist nije otvorio novi i bolji put uklanjanjem obreda i ceremonija kao što su obrezanje, obredna pranja i žrtve.

(3) *Kološanima 2,13.14*. U Kološanima 2 Pavao opisuje čudo spasenja koje je Krist osigurao vjernicima u tome gradu. Zajedno s Njim ukopani u krštenju, oni su u Kristu i obrezani (rr. 11.12). Bili su "mrtvi zbog prijestupa i neobrezanosti", ali ih je Bog oživio. On im je oprostio grijeha i "izbrisao zadužnicu koja propisima bijaše protiv" njih. To je učinio slikovito "pribivši je na križ" (rr. 13.14 – JB). Zahvaljujući Kristovoj pobjedi nad silama zla, Kološani su sada mogli uživati blagoslove spasenja (r. 15).

Ključna riječ u ovom ulomku je "zadužnica", prijevod grčke riječi *kheirografon*, koju u Novo-

me zavjetu nalazimo samo na ovome mjestu. Iz nebiblijske literature znamo da je *kheirografon* bio svojeručno napisani dokument kao dokaz obveze, dakle zadužnica ili obveznica. Prema tome, ono što je Isus slikovito razapeo na križ bila je osuda koju su ljudska bića zaslužila grijehom.

Ovaj dug ili osuda prikazan je i kao pravni zahtjev upućen na naš račun. Ne samo što nam je bio prijatna, već se taj dug sastojao od propisa koji su bili protiv nas. Zanimljivo je što u ovome izrazu, koji znači obveznicu, Pavao rabi grčku riječ *dogma*, "mišljenje" ili "dekret"; drugi i posljednji put nalazimo ga u Efežanima 2,15. U oba teksta očito se misli na sustav propisa. U Efežanima se ovi propisi odnose na ritual koji je Židove odvajao od neznabožaca, posebno na obrezanje. Kontekst u Kološanima 2,14 pokazuje da se propisi odnose na obredne blagdane i hranu (r. 16; vidi: Subota). U oba slučaja dogma je povezana sa židovskim obrednim zakonom. Kristovom smrću obredni zakon, koji je ukazivao na Krista kao vrhunac cjelokupnog pravnog sustava, došao je kraju. Više nije bio potreban. No to se ne može reći za moralni Zakon, uključujući Deset zapovijedi, u kojem se izražava Božji vječni karakter. S potpunom sigurnošću možemo zaključiti da u ovim tekstovima nije spomenuto, čak ni nagoviješteno, ukidanje moralnog Zakona.

E. Zakon u Ivanovim spisima

Ivan, posljednji od preživjelih apostola Isusa Krista, bio je posljednji novozavjetni pisac. Svoje evanđelje, poslanice i Otkrivenje vjerojatno je napisao u posljednjem desetljeću prvog stoljeća. Tako su njegovi spisi nastali oko trideset godina nakon sinoptičkih evanđelja. No u odnosu na ostala evanđelja, Evanđelje po Ivanu ne pokazuje neku bitnu razliku u načinu na koji iznosi Isusov nauk o Zakonu.

1. Zakon u Evanđelju po Ivanu

Već smo govorili o Evanđelju po Ivanu u dijelu o Kristovom nauku o Zakonu (II. C). U ovome dijelu cilj nam je razmotriti Ivanovo razumijevanje Zakona. Način na koji Ivan prenosi Isusov život i nauk mogao bi osvijetliti njegovo razumijevanje Deset zapovijedi. On bi također mogao ukazati na promjene u kršćanskoj spoznaji Zakona i stajališta prema njemu.

Ivan se služi riječju "zakon" češće od Mateja. Kod Ivana se javlja četrnaest, a kod Mateja osam puta, no unatoč tome pitanje Zakona ne zauzima toliko središnje mjesto u Ivanu koliko u Mateju. Ivan je uporabio riječ "zakon" (*nomos*) kao oznaku za Petoknjžje (Iv 1,45), cijeli Stari zavjet (10,34), Mojsijev zakon (7,23), pravne propise (18,31) i Deset zapovijedi (1,17; 7,19). S druge strane, između desetog i petnaestog poglavlja Ivan rabi riječ *entolē*, "zapovijed", deset puta. Između ostaloga tu je "nova zapovijed" u Ivanu 13,34 i dva teksta o vršenju Kristovih zapovijedi (Iv 14,15; 15,10). Ovaj je dio evanđelja u izvjesnom smislu produžetak uporabe *entolē* u Ivanovim poslanicama.

Ivanovi spisi ne odražavaju takvu raspravu kršćanske zajednice o Zakonu kako je to vidljivo iz Pavlovih spisa. Nema sumnje u vjerodostojnost Zakona. S obzirom na ovu spoznaju za očekivati je da spominjanje Zakona u Ivanu ne bude kontroverzno i ne tako izravno kao što je Matej zapisao Isusove riječi, na primjer one u Propovijedi na gori o vječnosti Zakona (Mt 5,18). Ivan nema potrebe reći kršćanskoj zajednici da su vjernici obvezni ispuniti Zakon jer je to činjenica.

Ivan u svojem Evanđelju bilježi dva slučaja kad su židovski starješine optužili Isusa za kršenje

subote. Prvi je bio ozdravljen uzetoga u Bethesdi (Iv 5,1-16), a drugi ozdravljen slijepca kod ribnjaka Siloe (Iv 9,1-41).

U prvom događaju Isus odgovara na optužbe riječima: "Otac moj neprestano radi, zato i ja radim." (Iv 5,17) Glagolski oblik ukazuje na javnu ili službenu obranu. Isus se branio nijećući optužbu da je prestupio četvrtu zapovijed. On je te subote jednostavno obavljao Očev "rad", djelo stvaranja i spašavanja. U opisu rada Oca i Sina Ivan se služi glagolom *ergazomai*, kojim Ivan ukazuje na Kristovo spasiteljsko djelo (r. 17; 6,32.35; 9,4), a na drugim mjestima odnosi se na ljudska bića kad je riječ o djelima koja su "učinjena u Bogu" (Iv 3,21; usp. 6,28) ili pribavljanju hrane koja ima trajnost za vječni život (6,27). Božje djelo nije bilo pribavljanje svakidašnjeg kruha, već obavljanje zadaće. Otac i Sin "rade" da se ništa ne izgubi (rr. 38.39); oni rade na spašavanju svijeta (Iv 4,34; 9,4; 12.49.50). Budući da misionarska djela subotom nisu bila zabranjena, Isus je bio u savršenom skladu s četvrtom zapovijedi moralnog Zakona.

U Ivanu 9 Isusa osuđuju što je kod ribnjaka Siloe subotom izliječio slijepca. Njegovi su neprijatelji rekli: "Ovaj čovjek ne dolazi od Boga: ne svetkuje subote." (r. 16) Također su potvrdili: "Mi znamo da je taj čovjek grešnik." (r. 24) Ali Isus nije mogao prihvatiti da Mu Njegovi neprijatelji sude. Stoga je objavio: "Radi suda dođoh na ovaj svijet, da progledaju koji ne vide, a koji vide, da oslijepel!" (r. 39 – JB) Isus je bio jedini sudac jer je živio u poslušnosti Zakonu; nije bio grešnik i Otac je sav sud prepustio Njemu (Iv 5,22.30). Izvršenje presude doći će "u posljednji dan" za one koji ne vjeruju i ne prihvate Kristovu riječ, Božju zapovijed (Iv 12,48).

U oba slučaja Isus nije prihvatio optužbu da krši subotni zakon. Iscjeljenje uzetoga i slijepca bilo je samo dio Njegove božanske aktivnosti. On je imao pravo spašavati i suditi ljudima.

2. Zakon u Ivanovim poslanicama

U poslanicama Ivan nikad ne rabi riječ *nomos*, "zakon", u jednini, koja se tako često rabi u ostatku Novoga zavjeta. Namjesto nje poslužio se riječju *entolē*, "zapovijed". Od osamnaest puta, koliko je riječ *entolē* rabljena, deset puta je u jednini, a osam puta u množini. Božja zapovijed je tijesno povezana s vjerovanjem u Krista, Njegovu misiju, Njegovu ljubav i Njegovu moć da dade vječni život: "A njegova zapovijed je ovo: vjerovati u Sina njegova Isusa Krista i ljubiti jedan drugoga kako nam je naredio." (1 Iv 3,23)

Vraćajući se u Ivanu 13,34 na "novu zapovijed", ostarjeli apostol sažima sadržaj ove posebne zapovijedi u ljubav (1 Iv 2,7.8). Ova nova zapovijed, koja je bila nova samo u smislu obnove i stvarnosti njezina ispunjenja, poziva kršćane da ljube jedan drugoga i Boga (1 Iv 4,21; 2 Iv 5). I spominjanje ljubavi u novoj zapovijedi nije novo jer se spominje u uputama koje je Bog dao preko Mojsija (Lev 19,18). Zato Ivan može reći da ne piše "novu zapovijed, nego staru zapovijed koju ste primili od početka". No ona je nova u smislu što sada djeluje u preobražavanju vjernika da postanu slični Kristu (1 Iv 2,7.8).

Premda je Božja zapovijed jedna, ona je i u množini, u obliku Deset zapovijedi Njegovog moralnog Zakona. Ivan naglašava njihovo *vršenje*. On pet puta rabi riječ *tērōō* koja znači "vršiti", "prakticirati", "striktno držati". Ova riječ izražava misao o pokoravanju unutarnjih ciljeva, ljudskih želja i postupaka Božjoj volji kako je objavljena u zapovijedima. Zbog toga Ivan opisuje Božje zapovijedi i kao put života, Isusov put života. Ivan poziva "izabrane" da žive "prema njegovim

zapovijedima” (2 Iv 6). Osim toga, vršenje zapovijedi dokaz je da kršćani poznaju Boga (1 Iv 2,3.4) i da Ga ljube (Iv 14,15).

Zapovijed o ljubavi ne odnosi se samo na nekakav ugodan osjećaj; ona zahtijeva konkretno vršenje Deset zapovijedi u duhu ljubavi prema Bogu i bližnjima. Tekst o apsolutnoj vrijednosti Božjih zapovijedi sa svojim etičkim propisima koji određuju poseban način života, uključuje i Kristov nauk (2 Iv 9), a to nije nauk o Kristu, već nauk što ga Krist *iznosi*. Ivan zaključuje: “Tko god ide dalje i ne ostaje u Kristovoj nauci, nema Boga. Onaj tko ostaje u toj nauci ima i Oca i Sina.” (r. 9)

3. Zakon u Otkrivenju

Ivan u Otkrivenju rabi *entolē* u istom značenju kakvo smo vidjeli u Ivanu 10–15 i Ivanovim poslanicama. Osim toga naglašava istu prisnu zajednicu između Zakona i vjere – zapovijedi uvijek idu zajedno s Isusom Kristom – te nužnost vršenja zapovijedi.

Otkrivenje ne samo što svjedoči o prihvaćanju Božjih zapovijedi od strane kršćana krajem prvog stoljeća, već ukazuje i na to da za kršćansku Crkvu vrijede do svršetka vremena. Tako Deset zapovijedi vrijedi za kršćansku Crkvu kroz cijelu povijest do Kristovog drugog dolaska.

Kada opisuje ostatak, vjerne kršćane posljednjeg vremena, Ivan posebno ističe njihovo vršenje Božjih zapovijedi u množini. “Tada, obuzet gnjevom protiv Žene, Zmaj ode da vodi rat protiv ostalih iz njezina potomstva, protiv onih koji vrše Božje zapovijedi i čuvaju Isusovo svjedočanstvo.” (Otk 12,17) Zmaj je Sotona (r. 9), a Žena prikazuje Božji narod (usp. Iz 54,5.6; Jr 6,2).

Sotona je od početka ratovao protiv Crkve; on će se protiv nje boriti do kraja. No ostatak neće popustiti Sotoninim kušnjama. Vjerni kršćani držat će Božje zapovijedi do samog svršetka vremena; to će uspjeti vjerom u Isusa. Ivan opisuje ostatak kao one “koji čuvaju Božje zapovijedi i vjeru u Isusa” (Otk 14,12). Kontekst govori o klanjanju “Stvoritelju neba i zemlje, mora i izvora voda” (r. 7). Ovo se može odnositi na četvrtu zapovijed budući da se jedino u njoj u Zakonu zahtijeva klanjanje Stvoritelju. (Vidi Svetište; Ostatak/Trojica anđela.)

U Bibliji je jasno naglašeno vječno trajanje Deset zapovijedi. Božji zakon nalazimo u cijeloj povijesti: od Adama i Eve do obnove ovog planeta. Samo oni koji pobijede s Kristom, baštinit će novu Zemlju na kojoj neće biti mjesta za prijestupnike. “Pobjednik će baštiniti ovo: Ja ću mu biti Bog, a on će mi biti sin. Što se tiče kukavica, otpadnika, odurnih stvorenja, ubojica, bludnika, vračara, idolopoklonika i svih lažaca, njihova je sudbina u jezeru koje gori ognjem i sumporom. To je druga smrt!” (Otk 21,6-8)

Zakon je uvijek bio važan dio Božje vladavine u svemiru. Njegova je vjerodostojnost jasno potvrđena i oni koji slijede Boga nikada neće poreći njegov autoritet. Božji su se neprijatelji u prošlosti usprotivili Njegovom Zakonu; oni će to nastaviti činiti do Gospodnjeg dolaska. A onda će biti uništeni i tada će završiti sukob između dobra i zla. No Bog će se i dalje služiti svojim Zakonom kao apsolutnim mjerilom moralnog života.

III. Zakon i spasenje

Božji je zakon na mnogo načina povezan sa spasenjem. Između ovih uzajamnih odnosa jedan od najvažnijih je odnos Zakona prema Savezu. Osim toga, često se prikazuje kako su Zakon i

milost suprotstavljeni; međutim, i jedno i drugo je bitno za spasenje. U srcu spasenja je križ od kojega ne možemo razdvojiti Zakon.

A. Zakon i Savez

Prvi biblijski tekst koji spominje *tôrāh* nalazimo u otkrivenju Božje volje Izaku u Geraru (Post 26,5), kad je Bog rekao patrijarhu da ostane u zemlji koju je Gospodin dao Abrahamu i njegovim potomcima na dar (Post 12,1-3). U ovaj dar bilo je uračunato posjedovanje zemlje, umnožavanje Izakovih potomaka i blagoslov za njega i sve zemaljske narode (Post 26,1-4). Ova su obećanja bila uključena u Savez koji je Bog učinio s Abrahamom i svim naraštajima njegova potomstva (Post 15,18; 17,7). Sa svoje strane Abraham je bio poslušan Bogu – pokoravao se Njegovom nalogu, Njegovim zapovijedima, Njegovim zakonima i Njegovim odredbama.

U ovom kontekstu vršenje Zakona značilo je biti privržen Jahvi, Njegovoj Osobi, Njegovim uputama i Njegovoj volji. Za Abrahama su Božji savez i Zakon bili jedno i u skladu sa Savezom (Post 12,1-3). Abraham nije vršio Božja otkrivenja i upute slučajno i povremeno, već voljno i stalno. Božju zakletvu Izaku “ustanovio je kao zakon Jakovu, Izraelu vječni Savez” (1 Ljet 16,17; usp. rr. 14-18). A kad je došao obećani Mesija, Savez i Zakon povezani su u Kristu za svu vječnost (Gal 3,17).

Važnost Zakona kao i njegova trajnost bili su plod Božje volje. Savez je zahtijevao poslušnost Bogu, jer je Božji zakon bio izraz Njegove volje i temelj Saveza. Kad je narod zaboravio jedinog Boga čija je volja bila izražena u Zakonu i pristupio Zakonu kao skupu propisa o ponašanju ili kulturnih odredaba, Bog je poslao svojeg proroka da kaže: “Oni moj Savez prestupiše, otpadoše od moga Zakona.” (Hoš 8,1) Poslušnost bez poštovanja Boga bila je pobuna. Jedino moguće rješenje za takvo stanje bilo je sklapanje novog Saveza. Bog je rekao: “Evo dolaze dani ... kad ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti novi Savez.” (Jr 31,31) I ponovno je Božja volja bila jasno izražena u Savezu i Zakonu: “Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce.” (r. 33)

Savez i Zakon otkrivali su Božju volju narodu Saveza, Božjem narodu. Oni su tvorili duhovno jedinstvo koje je daleko nadilazilo formalnosti kulta ili ispravnog ponašanja. Oni su otkrili jedini način kako On može biti njihov Bog, a oni Njegov narod (r. 33).

Da bismo razumjeli odnos između izraelskog sustava Zakona i Saveza, moramo shvatiti da riječ “savez” u Bibliji označava posebnu spasiteljsku zajednicu između Boga i Izraela. Bog je začetnik Saveza koji je Izrael dragovoljno prihvatio i potvrdio žrtvom. Zavjetni odnos uključivao je Božja obećanja i Izraelove obveze, definirane moralnim Zakonom koji je određivao poseban način života unutar Saveza. Građanski zakoni utvrđivali su identitet nacije, obredni zakon naciji je pomogao da ispuni moralni Zakon i razumije plan spasenja, a zdravstveni zakoni su omogućavali zdrav i dug život u zavjetnoj zajednici.

Biblija spominje dva Saveza – stari i novi. Premda oba izražavaju Božju volju ljubavi, očite su i određene razlike. Oba se odnose na Božji zakon.

1. Stari Savez

O starom Savezu prvi put se govori u Izlasku 19, kad Bog objašnjava Mojsiju što je već učinio za Izrael. Oslobodio ih je iz Egipta i učinio svojim narodom (r. 4). S obzirom na Njegova silna

djela, Bog je od naroda očekivao (1) da budu poslušni Njegovim zapovijedima i (2) drže Njegov Savez (r. 5). Ako to Izrael učini, Bog će učiniti svoj dio: "Stoga, budete li mi se vjerno pokoravali i držali moj Savez, vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode – ta moj je sav svijet! – vi ćete mi biti kraljevstvo svećenikā, narod svet." (rr. 5.6) Sav je narod prihvatio uvjete Saveza: "Vršiti ćemo sve što je Jahve naredio." (r. 8) Tada je pripremljen nacrt Saveza i Bog im je dao Deset zapovijedi (Izl 20) da pokaže kako narod Saveza treba stvarno živjeti.

Spasenje/oslobođenje i način života sukladan Savezu bili su povezani u jedno kao izraz Božje volje za Njegov narod. On je to pojasnio silnim djelima oslobađanja Izraela iz Egipta i davanjem Deset zapovijedi na Sinaju. U preambuli Dekaloga Bog je rekao: "Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva." (Izl 20,2)

Spasenje i Zakon u prisnoj su vezi u kojoj nema traga legalizmu. Život sukladan Savezu, odnosno poslušnosti Božjim zapovijedima, posljedica je slobodne volje i neuvjetovanog spasenja. Izrael nije trebao živjeti kao Egipćani ili Kanaanci. Trebali su živjeti kako ih je Bog naučio i Njemu na slavu: "Nemojte raditi kako se radi u zemlji egipatskoj, gdje ste boravili; niti radite kako se radi u zemlji kanaanskoj, kamo vas vodim; ne povodite se za njihovim običajima! Vršite moje naredbe; vršite moje zakone; prema njima hodite. Ja sam Jahve, Bog vaš." (Lev 18,3.4)

Prema Poslanici Hebrejima, stari Savez je bio manjkav (Heb 8,7) i "blizu ... iščeznuća" (r. 13). No Savez sam po sebi nije bio manjkav niti je manjkavosti bilo s Božje strane. Bio je načinjen na Božji poticaj, zasnovan na onome što je Bog već učinio za Izrael. Narod je prihvatio uvjete Saveza i njegov način života, a potvrda žrtvom bila je izvršena kako treba (Izl 24,1-8). Manjkavost starog Saveza bila je u odnosu Izraela prema njemu, načinu na koji ga je pokušao držati – u duhu legalizma. Pavao objašnjava: "Što ćemo dakle zaključiti? Pogani, koji nisu težili za pravednošću, postigli su pravednost, i to pravednost koja dolazi od vjere; dok Izrael, idući za nekim zakonom koji bi činio pravednost, nije stigao k ispunjenju Zakona. Zašto? Jer je htio postići pravednost ne po vjeri, već – kao da bi bilo moguće – po djelima." (Rim 9,30-32) Pravednost po vjeri osnova je Mojsijeva nauka o Zakonu i temelj čitavog Starog zavjeta (vidi Pnz 30,11-14), kao i osnova Pavlova nauka u Novome zavjetu. Objašnjavajući pravednost po vjeri u Rimljanima 9 i 10, Pavao citira ono što je Mojsije napisao u Ponovljenom zakonu 30,11-14. Obojica, i Pavao i Mojsije, govore o istoj istini: pravednost, spasenje, život i čak poslušnost mogući su samo vjerom.

Međutim, Izrael u svojem zavjetnom odnosu s Bogom nije bio poslušan Zakonu. Narod je zaboravio na Boga, ali je i dalje održavao vezu sa Zakonom. Vršenje Zakona, činjenje djela Zakona čisti je legalizam. To nije bila Božja namjera za Izrael kad je sklopio Savez s tim narodom i na Sinaju mu dao svojih Deset zapovijedi.

Zakon i Savez bili su samo jedan dio Božje volje. Bog je bio središte i Saveza i Zakona. Zato je Mojsije rekao Izraelu: Bog vam je objavio "svoj Savez i naložio vam da ga vršite – Deset zapovijedi, što ih ispisa na dvije kamene ploče" (Pnz 4,13). Ali Izrael je prekršio ovaj stari Savez.

2. Novi Savez

Obeskrepljenje starog Saveza potaknulo je potrebu za novim. "A kad veli: 'novi', time je prvi proglasio zastarjelim" (Heb 8,13), ali to nije značilo da se Bog promijenio. Razliku između dva Saveza moramo potražiti u ponašanju Božjeg naroda. Kad je uspostavio Savez, Bog se približio narodu s nakanom da ga sjedini sa sobom: "Vi ćete mi biti ... narod svet." (Izl 19,6) Bog je izgo-

vorio Savez, a narod je odgovorio: "Vršit ćemo sve što je Jahve naredio." (r. 8) Nažalost, mnogi su Izraelci Savez milosti pretvorili u sustav spašavanja djelima. "Ne poznavajući Božje pravednosti i nastojeći ustanoviti svoju vlastitu, nisu se podvrgli Božjoj pravednosti." U nakani da postignu "pravednost koja dolazi od Zakona", nisu htjeli postići "pravednost ... po vjeri, već – kao da bi bilo moguće – po djelima" (Rim 9,30–10,3), i time je izopačili.

Svrha novog Saveza bila je stvoriti spasonosni zavjetni odnos bez kojega je poslušnost Zakonu nemoguća. Poslušnost po vjeri Božja je volja koja preko Duha djeluje na slobodnu čovjekovu volju da ispuni Zakon u okviru zajednice vjere. Kao dio novog Saveza Bog je obećao: "Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce." (r. 33) Preko proroka Ezekijela Bog je obećao: "Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe." (Ez 36,26,27) Zato je put novog Saveza pun radosti. Tako ga je David razumio: "Tvoju volju činiti, Bože moj, meni je radost, nalog tvoj nosim u srcu svojem." (Ps 40,9 – Ru) Tako i kršćanin razumije put novog Saveza (Heb 8,7-13; 9,15).

Narav Saveza određuju dva elementa: vrijeme njegove potvrde žrtvom i prisutnost Duha. Žrtva kojom je potvrđen stari Savez bila je prvi put prinesena pod Sinajem. Žrtva kojom je potvrđen novi Savez bila je prinesena na Golgoti. Stari Savez uspostavljen je pod Sinajem i odmah potvrđen krvlju žrtvovane životinje (Izl 24,5-8; Heb 9,18-20). Novi Savez bio je prvi put sklopljen s Adamom i Evom nakon što su sagriješili (Post 3,15), ponovljen Abrahamu i potvrđen Kristovom žrtvom na križu (Heb 9,15).

Prema apostolu Pavlu novi je Savez po Duhu, a ne samo skup pisanih pravila kao stari (2 Kor 3,6). Stari je bio napisan na kamene ploče, dok je novi trebao biti Duhom upisan u srce; njihov sadržaj nije se promijenio. Prvi je bio izvan čovjeka, a drugi u njemu. Nema sumnje, Zakon donosi osudu ako ga Duh ne unese u čovjeka i ne daje život. Savez postaje bespredmetan u trenutku kad se nađe izvan čovjeka (Heb 8,6). On postaje novim samo kad obraćen čovjek služi "u novosti Duha, a ne u stareži slova" (Rim 7,6 – JB). Za oba Saveza postojao je samo jedan Zakon: Deset zapovijedi; razlika je bila u vrsti poslušnosti. Jedna je bila legalistička, a druga vjerom po Duhu.

Svrha obaju Saveza bila je spasenje ljudskog roda. Pod starim Savezom Izrael je pokušavao spasiti sebe svojom vlastitom poslušnošću Zakonu. Pod novim Savezom Bog je obećao da će stvoriti duhovno jedinstvo između sebe i svakog ljudskog bića. To će učiniti Svetim Duhom da bi proizveo pravu poslušnost Zakonu po vjeri. Abraham je odgovorio Bogu vjerom i "on mu to uračuna u pravednost" (Post 15,6). Pavao je rekao da svi kršćani trebaju služiti "živome Bogu" (Heb 9,14).

3. Zakon i novi Savez

Poslušnost moralnom Zakonu rezultat je novog Saveza uzakonjenog na boljim obećanjima od onih u starome (Heb 8,6). Obećanje ne ukida Zakon na način da ga kršćani ne moraju slušati. Naprotiv, umjesto da bude napisan na kamenim pločama, Zakon je urezan u misli i srce Božjeg naroda. Tako je zauvijek utvrđena njegova vječna narav i ostvarena mogućnost istinske poslušnosti moralnom Zakonu. Poslušnost postaje potpunom stvarnošću u srcu, umu i djelima.

Budući da je pod novim Savezom Bog napisao Zakon u srce i misli, poslušnost je duhovna i čin slobodne volje. Tako su moralni karakter Zakona i moralnost kršćanskog ponašanja sigurni od upadanja u legalizam.

B. Moralni Zakon i milost

Kao što je pokazano u Abrahamovom slučaju (Post 15,6; Rim 4,1-5.22. Gal 3,6), odnos između Zakona i milosti isti je u oba Saveza; uvijek je uključena i vjera. Cijelo Sveto pismo potvrđuje da ljudska bića, budući da su sagriješila, prema Zakonu moraju umrijeti. Međutim, Božja milost otvara mogućnost spasenja vjerom u žrtvu Isusa Krista.

Milost sama ne može riješiti problem grijeha. Križ, to središte djelovanja Božje milosti, potvrđuje da je Zakon upravo po smrti i poslušnosti. Krist nije ukinuo Zakon; On je podnio njegovu osudu i bio poslušan njegovim odredbama. Krist je umro smrću koju je Zakon zahtijevao od grešnika. Da bi grešnicima omogućio spasenje, Krist je postao "prokletstvo Zakona", bio je obješen na stablo (Pnz 21,22.23). Bio je učinjen "mjesto nas grijehom" (2 Kor 5,21), i umro na križu pod prokletstvom Zakona "za nas" "da Obećanje, Duha, primimo" (Gal 3,13.14). Na križu je Krist podnio kaznu Zakona, a Bog je pokazao "svoju ljubav prema nama" (Rim 5,8).

Ono što je Božja i Kristova milost uklonila na križu nije bio Zakon, već osuda. "Zakon naknadno dođe da se poveća prekršaj. Ali gdje grijeh postade većim, tu se milost izli u preizobilju da bi, kao što je grijeh vladao smrću, tako i milost po pravедnosti vladala za vječni život po našem Gospodinu Isusu Kristu!" (Rim 5,20.21)

Kad kršćani vjerom u Krista prihvate Božju milost, onda s ljubavlju i zahvalnošću postaju poslušni. Oni žive "novim životom" (Rim 6,4) i vjerom primaju Božji milostivi oprost.

1. Nepravilna funkcija Zakona: legalizam

Ako moralni Zakon nije ukinut na križu, onda ga treba vršiti. Ali ga ne treba vršiti da bi se dobilo opravdanje ili posvećenje. Legalizam smatra da nas Bog prima ili da možemo ostati u Njemu samo zbog poslušnosti. To je bezuman grijeh samopravednosti i velika pogreška u primanju pravédnosti, koju Božja milost u Kristu daje besplatno.

Pavao zaključuje da je nezavisnost legalizma navela njegove protivnike da se hvale pouzdanjem u tijelo, tražeći pravnu nevinost i nastojeći postići svoju pravédnost djelima Zakona (Fil 3,1-11). Oni koji su tako prihvatili legalizam i postali "neprijatelji križa Kristova", neće postići spasenje, već "propast" (rr. 18.19).

Legalizam navodi ljude da misle kako se mogu spasiti poslušnošću Zakonu. Time se odvrćaju od milosti, od vjere i izvrću Evandjelje (Gal 1,6.7). Izopačeno Evandjelje više uopće nije Evandjelje. Grčka riječ za "izvrtnje" znači "naglavce postaviti stvari". Uporaba političkog izraza *metastrefō* koji aludira na revolucionarne aktivnosti, ukazuje na to da je Pavao legalizam smatrao pobunom protiv Božje milosti i samoga Boga. Legalizam pogrešno prikazuje spasenje i odvodi ljude od njega.

2. Svjedočanstvo prave poslušnosti

U Svetome pismu nema proturječnosti između Zakona i milosti, kao da su se ljudi u starozavjetna vremena spašavali poslušnošću Zakonu (pravédnost koja dolazi od Zakona), a u novozavjetna milošću (pravédnost po Kristu). Zapravo je riječ samo o prijelazu s obećanja na ispunjenje (Gal 3,4).

Prema Rimljanima 9,30–10.13, Izrael je bio poslušan Zakonu kao sredstvu samoopravdanja, ali opravdanje nije postigao. Međutim, nije uvijek bilo tako. Najmanje je za dvije osobe zapisano

da su se opravdale vjerom: Abraham i David. Citirajući Stari zavjet, Pavao je rekao da "vjerova Abraham Bogu, i to mu se uračuna u pravednost" (Rim 4,3). U jednom autobiografskom psalmu David kaže: "Blažen onaj kome je grijeh otpušten, kome je zločin pokriven!" (Ps 32,1). Pavao to objašnjava kao pravednost uračunatu "bez djela" (Rim 4,6-8).

Poslušnost nije sredstvo postizanja spasenja. Naprotiv, ona je dokaz djelovanja Božje milosti vjerom u čovjekovu životu, izraz zahvalnosti za već primljeno spasenje. Poslušnost je jedini način na koji možemo pokazati da je u nama na djelu Božja sila. Svjedočiti sâm za se ne računa se; pravo svjedočanstvo dolazi od Svetoga Duha. Mi možemo pokazati poslušnost samo kad Sveti Duh djeluje i proizvodi djela poslušnosti moralnom Zakonu. Ova djela kršćanin vrši vjerom samo zato što Duh djeluje u obraćenom životu punom milosti.

Prema Efežanima 2,4-10 spasenje je, kao dar od Boga, u potpunosti "milošću ... po vjeri". Dobra djela, djela poslušnosti Zakonu, ne pokreću Božju milost da opravda ili posveti. Spasenje, uključujući opravdanje i posvećenje, dar je Božje milosti. Dobra djela su samo posljedica novorođenja. "Njegovo smo djelo, stvoreni u Kristu Isusu za dobra djela, koja Bog unaprijed pripravi da u njima živimo." (r. 10 - JB) Zato je poslušnost kao rezultat milosti vidljiv dokaz da u životu kršćanina milost djeluje vjerom. (Vidi Spasenje.)

C. Zakon i križ

Na Golgoti su se zbila dva važna događaja povezana sa Zakonom. Prvi je bio kraj obrednog sustava, a drugi potvrda moralnog Zakona.

1. Kraj obrednog sustava

Ritualni sustav sa svim svojim obrednim zakonima imao je jedan glavni cilj: najaviti Kristovu žrtvu i učiti o njezinom značenju. Kad je Isus umro na križu, simboli su prerasli u stvarnost; zato više nisu bili potrebni. Sva sinoptička evanđelja bilježe da se nakon Kristove smrti hramski zastor, koji je razdvajao Svetinju od Svetinje nad svetinjama, "razderao na dvoje" (Mt 27,51; Mk 15,38; Lk 23,45). Krist je umro u vrijeme večernje žrtve, kad je svećenik prikazao krv prinešenog janjeta pred zastorom. On nije smio ući u Svetinju nad svetinjama jer je tamo mogao ući samo veliki svećenik jednom godišnje na Dan pomirenja. Kidanje zastora, što je svećeniku omogućilo da vidi Svetinju nad svetinjama, značilo je kraj cijelog obrednog sustava.

Daniel je već preokao da će Mesija svojom smrću sklopiti "savez s mnogima" i da će prestati "žrtva i prinost" (Dn 8,27). Ista se misao javlja u Novome zavjetu. Budući da je obredni sustav bio samo "sjena budućih dobara" (Heb 10,1), on je bio na snazi samo "do časa uvođenja pravog reda" (9,10) ili "dok ne dođe Potomak" (Gal 3,19).

Kad je Krist umro, prestao je obredni sustav sa svojim složenim žrtvama i ceremonijama. Prinesena je prava žrtva za grijeh. Budući da je oprost ponuđen besplatno, križ je "izbrisao zadužnicu koja je svojim odredbama bila nama protivna; uklonio je prikovavši je na križ" (Kol 2,14). Kršćani se više ne moraju brinuti za obrednu hranu ili piće, obredne blagdane, mlađake ili godišnje subote, jer je cijeli obredni sustav bio "sjena stvarnosti koja je imala doći". Stvarnost te sjene, "srž", bila je Kristova žrtva (rr. 16.17). To je bila jedina žrtva koja je mogla očistiti savjest i uzeti grijeh (Heb 9,12-14; 10,4).

Kao što je na križu Isus ukinuo žrtveni sustav, tako je srušio "pregradu koja ... je rastavljala" Židove i neznabošce. Židovski obredni sustav, koji je Bog dao u odgojne svrhe da sve ljude dovede Kristovom križu, postao je "neprijateljstvo" i udaljio neznabošce otudivši ih od izraelskoga građanstva. Svojom žrtvom Isus je pomirio Židove i neznabošce s Bogom i učinio ih jednim tijelom (Ef 2,11-18).

2. Križ – potvrda moralnog Zakona

Križ je najveći dokaz da se Deset zapovijedi ne mogu ukinuti ili proglašiti nevažećima. Ako je Bog naumio ukinuti moralni Zakon, to je mogao lako učiniti prije križa. Reći da nije potrebno ispuniti Zakon prije nego što se ukine, značilo bi da se Bog potrudio poslati svojeg Sina na križ samo zato da grešnike opravda u njihovoj grešnosti. Spasenje bi se postizalo samo pravnom formalnošću, oslobađanjem od suda, a ne i od grijeha.

Ukidanje Zakona umjesto rješavanja problema grijeha produžilo bi opstanak grijeha i značilo bi njegovo prihvaćanje kao stvarnosti od strane samoga Boga. Na križu je Krist platio zahtjeve Zakona, u stvari Božje zahtjeve, Zakonodavca. Krist je došao uništiti grijeh, a ne ukinuti moralni Zakon. Kristova smrt ne oslobađa ljude od vlasti Zakona; naprotiv, ona pokazuje da je Zakon vječan kao i Božja pravda. Zbog toga je Isus Krist rekao da nije došao ukinuti Zakon, već ga ispuniti (Mt 5,17).

Ispunjenje Zakona na križu njegova je apsolutna potvrda: potvrda njegove presude, izvršene kazne za grijeh (Rim 5,6-21); potvrda njegove pravde, plaćene cijene grijeha u potpunosti (Rim 6,23); potvrda njegove svrhe, potpunog postizanja poslušnosti Bogu (Fil 2,5-16) sa savršenom Božjom ljubavi prema cijelom čovječanstvu (Rim 8,31-39); i potvrda njegove zapovijedi, zahtjeva Zakona utvrđenog vjerom na križu (Rim 3,19-31).

Krist potvrđuje moralni Zakon. "Ukidamo li tako vjerom Zakon? Daleko od toga! Naprotiv, tim Zakon utvrđujemo." (r. 31)

IV. Praktične posljedice po kršćanski život

Budući da je moralan, duhovan i sveobuhvatan, Zakon u obliku Deset zapovijedi prijepis je Božjeg karaktera. On prenosi Božji uzorak ponašanja na sva ljudska bića, po cijelome svijetu i u svim vremenima. On je jedini dio božanske objave upisan prstom samoga Boga na kamene ploče, što ukazuje na njegovu trajnu vrijednost i vječnost.

Njegova podjela na dva dijela proistječe iz dva temeljna načela ljubavi na kojima funkcionira Božje kraljevstvo: "Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom snagom svojom i svom pameću svojom, a svoga bližnjega kao samoga sebe." (Lk 10,27; usp. Pnz 6,4.5; Lev 19,18)

Ovaj je Zakon jedno od oruđa u rukama Duha, kojim nas osvjedočuje o grijehu. Njegova je svrha da definira grijeh i osvjedoči nas o našoj grešnosti. Nas grešnike Duh okuplja u podnožju gore Zakona da čujemo božanska načela pravednosti, da u nama izazove osvjedočenje o grijehu i osudi na vječnu smrt. U ovom beznadnom stanju On nas vodi do brijega Golgote i otkriva put oslobođenja. Pod dubokim osvjedočenjem o grijehu mi smo spremni čuti Radosnu vijest o spase-nju vjerom u pomirbeni život i smrt Isusa Krista.

Zbog toga Zakon i Evanđelje rade ruku pod ruku na otkupljenju grešnih ljudskih bića. Oni

ne mogu biti neprijatelji. Zakon ne može uzeti grijeh niti je Isus došao ukinuti Zakon, već osudu Zakona. Mi spasenje ne možemo steći svojim dobrim djelima ili strogom poslušnošću Zakonu. Poslušnost je plod našeg spasenja u Kristu. Ona je vanjskih izraz naše duboke zahvalnosti za Božju nedokučivu ljubav. Vjernici koji shvate koliko je naš Gospodin cijenio Zakon i uveličao ga u svojem životu, vjerno će ići Njegovim stopama.

Činjenica je da Kristovoj poslušnosti dugujemo sve. Upravo to Pismo kaže: "Kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici, tako će posluhom Jednoga mnogi postati pravednici." (Rim 5,19 – JB) Čitavo Kristovo otkupljenje sastoji se u osiguravanju mjesta poslušnosti koje joj pripada. Ono nas vraća u život poslušnosti, zahvalne poslušnosti, poslušnosti iz ljubavi. Ili smo možda zaboravili, kako to pita Pavao, da smo robovi "bilo grijeha – na smrt, bilo poslušnosti – na pravednost" (Rim 6,16 – JB)? Opravdani poslušnošću Kristu, mi smo slični Njemu i u Njemu smo robovi poslušnosti za pravednost. Upravo zbog poslušnosti iz ljubavi Jednoga, poslušnost iz ljubavi mnogih ima svoje korijene i život.

Neka Krist bude Onaj koga primamo i ljubimo i komu želimo biti slični. Dokažimo iskrenost i snagu svoje vjere u Njega i nadnaravnu snagu Duha prihvaćanjem poslušnog Krista koji prebiva u nama.

V. Povijesni pregled

Kratak pregled o tome kako se gledalo na Božji zakon prikazuje glavne trendove u kršćanskoj povijesti.

A. *Apostolski oci i apologeti*

Spisi apostolskih otaca i apologeta, ovih najranijih kršćanskih pisaca nakon novozavjetnog razdoblja, uglavnom se sastoje od pisama, propovijedi, rasprava i sličnih djela. Oni ne pružaju sustavno teološko razmatranje Deset zapovijedi niti u njima nalazimo izlaganje ove doktrine teološkim rječnikom. Time ne mislimo reći da ovi rani kršćanski pisci nisu teološki razmišljali ili da su odbacivali doktrine kojima su posvećivali minimalnu pozornost. Oni su uglavnom izlagali svoje razumijevanje posebnih predmeta u Svetome pismu; često su to bili predmeti o kojima se raspravljalo u crkvama.

Neke od ovih potreba nastale su zbog pojave krivovjernih pokreta u crkvama. Jedan takav bio je ebionizam, tako nazvan po naučavanju o Zakonu. Naše razumijevanje ove vrlo rane skupine ograničeno je činjenicom da njihovi spisi nisu preživjeli, pa većinu informacija o njima crpimo iz izvještaja njihovih neprijatelja.

Ebioniti su pogrešno vjerovali da Kristova zadaća nije bila toliko spasenje ljudskog roda, koliko pozivanje ljudi na poslušnost Zakonu. Premda je Zakon bio jezgra njihove duhovnosti, oni su starozavjetne zakone o žrtvama smatrali vanjskim dodatkom Zakonu koji je dao Bog; zbog toga su odbacivali određene dijelove Petoknjžja, premda je njihovo razumijevanje Isusova ispunjenja Zakona bilo u skladu s naukom Novoga zavjeta. Kristova tvrdnja da je došao ispuniti Zakon, govorili su, ne znači da je On time ukinuo njegovu obvezatnost, već da ga je postavio primjerom koji svi trebaju slijediti.

Irenej (oko 130.–200.) postao je jedan od najvažnijih branitelja kršćanske vjere, uključivši u svoje djelo i raspravu o Zakonu. U svojem djelu *Protiv krivovjerja* objasnio je da Kristov nauk

o Zakonu u Mateju 5 ne znači protivljenje Zakonu, već da ga je On ispunio u smislu proširenja njegova značenja i domašaja. Zakon je dan da uputi ljude kako služiti Bogu, kloniti se zlih djela i oduprijeti se sklonosti k njihovom činjenju.

Klement Aleksandrijski (oko 150.–215.) branio je grčku filozofiju smatrajući je od Boga danom uputom koja ljudski um priprema za primanje pune spoznaje istine koju je naučavao Isus. U svojem djelu *Stromata* tvrdi da je Zakon dao Dobri Pastir kao propis znanja. Oni koji su poslušni Zakonu ne mogu ne vjerovati istini ili ne mariti za nju. Zakon nas uči pobožnosti, propisuje što trebamo činiti i obuzdava nas da ne griješimo. Vršenje zapovijedi donosi siguran život za cijeli ljudski rod zato što je Božji zakon temelj svekolike etike i izvor iz kojega su Grci uzeli svoje zakone.

Origen (oko 185.–254.), koji je također potjecao iz aleksandrijske škole, napisao je nekoliko teoloških djela, uključujući i djelo *O počelima*. U njemu je objasnio svoje alegorično duhovno tumačenje Biblije. Prema njemu, pravi smisao Biblije često nije vidljiv u onome što tekst kaže, što on smatra doslovnim ili tjelesnim, već u onome što iz njega mogu izvući duh ili duša, naime više moralni i duševni smisao, koji otkriva sakriveni intelektualni ili duhovni smisao Pisma. Prema ovoj neobičnoj hermeneutici, starozavjetne i novozavjetne događaje ne treba promatrati kao čistu povijest, “pa čak ni zakon i zapovijedi ne prenose u potpunosti ono što je prihvatljivo razumu” (4. 1. 16). Za Origena Zakon zapisan u Ponovljenom zakonu kao “drugi zakon” uzima oblik alegorije pa se odnosi na Kristov prvi i drugi dolazak. Takvo razumijevanje Zakona eliminira njegovu važnost za kršćanski život i ponašanje, i u njega unosi kršćanski teološki način razmišljanja stran biblijskom nauku.

Augustin (345.–430.) se smatra posljednjim od ranih otaca i pretečom srednjovjekovne teologije. Kad se sukobio s idejama Pelagija, britanskog redovnika, Augustin je načinio sažetak Pelagijeva nauka, koji između ostalog raspravlja i o Zakonu. Augustin izvještava da je Pelagije naučavao kako Zakon zajedno s Evanđeljem pridonosi kraljevstvu. Milošću Božjom svakom je čovjeku dana sloboda da bude poslušan ili neposlušan Zakonu. Štoviše, sam Zakon je sredstvo milosti. U drugoj raspravi protiv Pelagija, *Protiv dva pisma Pelagijevih sljedbenika*, Augustin je kritizirao sljedbenike Pelagija što smatraju da se milost čovječanstvu pojavila u tri faze – prvo prirodnim stvaranjem, zatim Zakonom i na kraju po Kristu. Augustin je nijekao da Zakon može donijeti milost tvrdeći da se milost daje da bi ljudska bića postala vršitelji Zakona, a da spasenje dolazi samo po Kristovoj krvi.

B. Srednjovjekovna kretanja

Augustinova teologija dominirala je Crkvom u Srednjem vijeku, no pri kraju sredine tog razdoblja spisi Tome Akvinskog (1224.–1274.) dali su kršćanskoj teologiji novi smjer. Njegova *Rasprava o Zakonu* razvila je ideju da se vječni Zakon nalazi u srži svakog zakona, uključujući prirodni zakon koji potječe od univerzalne moralnosti. No prirodni je zakon nepotpun pa stoga mora biti usavršen božanskim Zakonom, posebice Deset zapovijedi. U njima je Bog prikazao jasno i detaljno ispravan način života. Prema Akvinskome zakon Evanđelja je vrhunac božanskog Zakona jer su Božje zapovijedi pune ljubavi i uključuju šire “savjete o savršenstvu”. Ovi savjeti nemaju istu obvezatnost kao Deset zapovijedi, ali je njihov cilj olakšati stjecanje vječne sreće onima koji traže veće savršenstvo.

C. Reformacija

Reformatori su uveli novo tumačenje Evanđelja iz Svetoga pisma; međutim, pristup Zakonu zadržao je dosta antropološkoga, što je bilo karakteristično za Srednji vijek. Premda je prihvaćao Zakon kao izraz Božje volje, Martin Luther (1483.–1546.) je smatrao da se dobar dio Božje volje može vidjeti u prirodnom zakonu koji do naše svijesti dolazi putem građanskih institucija kao što su obitelj i država. Iza toga je slijedila teološka funkcija Zakona. Za Luthera je funkcija Zakona osuda čovječanstva s ljudske strane, a s Božje buđenje Njegove srdžbe.

Luther je vidio izuzetno snažnu suprotnost između Zakona i Evanđelja. Suprotnost leži u jednostavnom razumijevanju da je Zakon Božje “ne” grešnom čovječanstvu, dok je Evanđelje Njegovo “da” grešnicima koji se kaju. No iz ovog dijalektičkog odnosa između Zakona i Evanđelja Luther je razvio čitavu teologiju opravdanja, predestinacije i etike. Time ne želimo reći da je odbacio Zakon, jer u njegovim očima Zakon opravdanog grešnika još uvijek drži grešnikom i navodi ga da prizna svoje očajno stanje. Milost daje odgovor.

U svojem *Komentarju Poslanice Galaćanima* Luther je ustvrdio da je sav Zakon, obredni i moralni, “potpuno uklonjen” za kršćanina koji je mrtav Zakonu. Međutim, gledano iz druge perspektive, Zakon ostaje i tijelo mu se mora pokoriti. Glavna Lutherova tema bila je kršćanska sloboda. Kršćani su oslobođeni od Zakona u savjesti, ali ne i u puti, gdje ima pravu snagu djelovanja.

Zakon, kako je naučavao Luther, ima svrhu za nepravedne kao i za kršćane. On obuzdava grešnike jer ograničava njihova zla djela. A i kršćanin može imati koristi od njega jer nitko nije po naravi pobožan. Osim toga, Zakon uči kako da prepoznamo grijeh i kako da se odupremo zlu, a oboje je bitno za kršćanski život.

U reformaciji je bilo i drugih tokova razmišljanja. Ulricha Zwinglija (1484.–1531.) pamtimo po njegovim ponešto socijalnim stavovima, a Jeana Calvina (1509.–1564.) kao istaknutog pionira današnjeg evanđeličkog pokreta.

Zwingli je Zakon vidio kao “očitovanje Božje volje i kao vječnu Božju volju”. Božji Zakon je cijeli ljudski rod osudio na smrt, ali oni koji se pouzdaju u Krista “ne mogu biti suđeni Zakonom”. Stoga vjerniku, mrtvom za Zakon a živom u Kristu, Zakon više nije potreban, jer “što god je ugodno Bogu, ugodno je i drago njemu”. Kršćanin je istodobno slobodan od zakona koji određuju oblike bogoslužja. Budući da je Isus ispunio Zakon, on “više nikoga ne može osuditi”. Kod obraćenja vjernik je “oslobođen i postao je Božje dijete”; time je ukinut strah od Zakona i smrti.

Calvin je Zakonu pristupio iz dva smjera: kao prirodnom zakonu upisanom u čovjekovu savjest i pisanom Zakonu. Pisani Zakon daje upute o savršenoj pravdi i savršenom životu. On je zrcalo u kojem vidimo svoje grijeha jer otkriva Božju volju i pokazuje da ne ostvarujemo Njegove ideale. Spasenje ne dolazi od ispunjenja Zakona, jer u našem djelu nema pravde. Ono dolazi od oprosta naših grijeha. Istodobno Zakon ima više funkcija: on optužuje grešnike, upozorava vjernike, otkriva ljudsku grešnost, vodi k milosti, vodi Kristu, štiti društvenu zajednicu od nepravde pojedinaca, pokazuje Božju pravednost, uči da je Bog Otac svih ljudi i potiče vjernike da čine dobro. Stoga je Zakon važan zato što (1) ukazuje na Božju pravdu i osvjeđuje sve o nepravdi i grijehu, (2) uklanja ljudsku arogantnost pa će ljudi prihvatiti Božje milosrđe i pouzdati se samo u Njegovu milost, (3) objavljuje Božju kaznu za grijeh, smrt. Općenito uzevši, Zakon je koristan za kršćane jer ih podsjeća na ono što je prihvatljivo Bogu i pokazuje kako mogu biti pravedni pred Gospodinom.

Svako razmatranje reformacije mora voditi računa o pokretu nazvanom radikalna reformacija, pa su i njegovi vođe nazvani radikalnim reformatorima. Oni tvore krilo reformacije koje je većina reformatora odbacila, ali čiji se utjecaj ipak jako proširio. Jedan od vođa ovog pokreta bio je Konrad Grebel, švicarski reformator, vrlo kritičan prema nedostatnoj luteranskoj reformi. Prema njemu treba naglasiti važnost Zakona, ne onog uklesanog na kamene ploče, već onog koji je upisan na ploče srca. Balthasar Hubmaier, možda najsposobniji među radikalnim reformatorima, spominje "razlikovne ciljeve" Zakona, a to su prijetnja propasti tijela, pomagalo i svjedočanstvo protiv grijeha i učitelj puta pobožnosti.

D. Suvremeni svijet

Sve doktrine, uključujući i doktrinu o Zakonu, razvile su se u osamnaestom i dvadesetom stoljeću u izrazitoj napetosti između tradicije i sumnje, dogme i relativizma. Religija je zadržala tradicionalne oblike, ali s mjerom nemirnog nezadovoljstva, posebice među baštinicima reformacije. Posljedica je rašireno nejedinstvo. John Bunyan (1628.–1688.), puritanski baštinik radikalnih reformatora i kalvinista, zastupao je integraciju Zakona i milosti. Poslije će sljedbenici Wesleyja zastupati njihovu najtješnju povezanost u praktičnom kršćanskom životu.

Ortodoksni luterani nastavili su naučavati oštru odvojenost Zakona i milosti. Iz svog kuta gledanja optuživali su pijetističko krilo u svojoj crkvi za miješanje Evanđelja sa Zakonom. Kao odgovor, pijetisti su tvrdili da doktrina o milosti zahtijeva život u skladu s Božjim zakonom. Stoga ne bi trebalo suprotstavljati jedno drugome kao paradoks.

U devetnaestom stoljeću formiranje Crkve adventista sedmoga dana unijelo je u kršćansku raspravu svjež pogled na Zakon u cijeloj Bibliji, Starome i Novome zavjetu. Prvi adventisti nisu mnogo marili za vezu između Zakona i Evanđelja, ili pitanje poslušnosti koja bi se računala kao dobra djela. Za njih je spasenje bilo dar od Boga po Kristovoj žrtvi, prihvaćenju samo vjerom.

Premda su branili načelo reformacije *sola Scriptura*, njihovo ozbiljno ustrajavanje na poslušnosti Božjem zakonu, posebno Deset zapovijedi sa zapovijedi o suboti, izazvalo je snažnu reakciju kritičara o ulozi Zakona. Mnogi su tvrdili da je Zakon ukinut Kristovom službom i žrtvom, pa tako ni subota više nije dio kršćanske teologije. Adventisti su razvili snažne odgovore na takav antinomijanzam i njihov je broj brzo rastao, s tim što je jedan od ključnih elemenata njihovog nauka bio vječnost Božjeg zakona.

Pod utjecajem socijalnog evanđelja krajem devetnaestog stoljeća s njegovom političkom teologijom, rasprava o Božjem zakonu izgubila je određenu svrhu; grijeh je poistovjećen sa sebičnošću. Tako gledano ljudi griješe protiv svojeg višeg "ja", protiv dobrih osoba ili općeg dobra, a ne izravno protiv Boga u klasičnom smislu. Uz takav razvoj svjetovnog mentaliteta i opadanja tradicionalnog protestantizma krajem dvadesetog stoljeća, grijeh se često definira kao stanje društvene nepravde, generalizirana društvena bolest, ukratko, redefinira se u političkom, ekonomskom, kulturalnom i psihološkom kontekstu. Takav je razvoj doveo do smanjenja zanimanja, osim u ograničenim krugovima, za ulogu Božjeg zakona.

VI. Literatura

Andreasen, M. L. *The Faith of Jesus and the Commandments of God*. Washington, D.C., Review and Herald, 1939.

Bible Readings for the Home Circle. Washington, D.C., Review and Herald, 1914.

Bunch, Taylor. *The Ten Commandments*. Washington, D.C., Review and Herald, 1944.

Facts for the Times. 4. izdanje. Battle Creek, Mich., Review and Herald, 1893.

Hastings, H. L. *Will the Old Book Stand?* Washington, D.C., Review and Herald, 1923.

Heppenstall, Edward. "The Covenants and the Law." U *Our Firm Foundation*. Washington, D.C., Review and Herald, 1953.

Moore, Marvin. *The Gospel vs. Legalism*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1994.

Nichol, Francis D. *Answers to Objections*. Washington, D.C., Review and Herald, 1932.

Pelikav, Jaroslav. *The Christian Tradition*. 5 svezaka. Chicago, University of Chicago Press, 1971.–1989.

Pierson, Robert H. *The Secret of Happiness*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1958.

Richards, H. M. S. *What Jesus Said*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1957.

Schaff, Philip. *The Creeds of Christendom*. 4. izdanje. New York, Harper, 1919.

Seventh-day Adventist Bible Students' Source Book. Urednici Don F. Neufeld i Julia Neuffer. Washington, D.C., Review and Herald, 1962. Članak "Law"

Seventh-day Adventist Believe... A Biblical Exposition of 27 Fundamental Doctrines. Washington, D.C., Ministerial Association, General Conference of Seventh-day Adventists, 1988.

Source Book for Bible Students. Washington, D.C., Review and Herald, 1922.

Van Wyk, William. *My Sermon Notes on the Ten Commandments*. Grand Rapids, Baker, 1948.

Vaucher, Alfred F. *L'histoire du salut*. Dammarie-les-Lys, Francuska, Signes des Temps, 1951.

Wilcox, Milton C. *Questions and Answers*. 2 sveska. Mountain View, Calif., Pacific Press, 1919.

SUMMARY

The Law of God

In all societies, law as the basis of right conduct is vital to the well-being of people. From a theological point of view, law becomes even more important because it includes the law of God, in which divine requirements are made of human beings.

From a biblical standpoint, law often points to the Torah or Book of the Law, the Pentateuch, which is traditionally considered to contain 613 commandments. Yet the books of Moses have no monopoly on the topic. From Genesis through Revelation, the law is integral to the history of Israel, to the teaching of Jesus, and to the Epistles of Paul.

While different kinds of law are evident throughout the Bible—ceremonial laws, civil laws, health laws, community laws—the law of God is at the heart of the concept. The Decalogue, the moral law, is spiritual and shows the character of God. It transcends time and place, sharing the permanence of its Author.

God's law must be studied in relation to other topics. The Decalogue is part of God's covenant with His people. For Paul, law is closely related to grace. Ultimately law must be viewed in the light of the cross, for Christians the central event of history.

This article on the law explores the meaning, purpose, uniqueness, and permanence of the law of God. It also considers the application of the doctrine in everyday Christian life and in the life of the Seventh-day Adventist Church.

Key words: *God's-law; Torah; Decalogue; Ten-Commandments*

Izvornik: Mario Veloso. „The Law of God.“ U *Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Urednik, Raoul Dederen. Hagerstown, MD.: Review and Herald, 2000. Str. 457-492.

Prijevod: *Milan Šušljić*